

**Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Nemzetközi és Politikatudományi Intézet
Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport
Pázmány East Asia Club, Hungary (PEACH)**

PEACH MŰHELYTANULMÁNYOK 13.

Szentesi Ambrus Gábor

***Döntőbe jutott: Trump, Xi. Felkészül: Tajvan
A Tajvan-USA-Kína háromszög a Trump-elnökség elején***

Budapest

2017

ÖSSZEFOGLALÓ

Döntőbe jutott: Trump, Xi. Felkészül: Tajvan – A Tajvan–USA–Kína háromszög a Trump-elnökség elején

Mindenki találgatja, mit hoz Trump a világnak. Így vannak ezzel Pekingben is, ahol azótavakargatják sűrűn a fejüket, hogy a megválasztott amerikai elnök fogadta a tajvani elnök telefonhívását, majd megkérdőjelezte az „egy Kína” elvet. De miért hiperérzékeny a „Tajvan-kérdés”? Hogyan válhatott egy Dunántúl méretű sziget ügye tartósan globális jelentőségűvé? Hogyan lehet, hogy ha Tajvan elnöke nem egész tíz percben gratulál a megválasztott amerikai elnöknek telefonon, az nagy hullámokat kavarva bejárja a világsajtót, ha viszont tajvani fiatalok három hétre (!) elfoglalják a parlamentet (2014), arról a világ közvéleménye nem igazán tud? Milyen leckéket ad Tajvan nekünk és az EU- nak demokráciából? Mit hoz Trump? Hogy lehet, hogy az egykor a világtörténelem egyik legbámulatosabb fejlődését produkáló tajvani gazdaság ma a magyaréhoz hasonló dilemmákkal néz szembe? Elképesztő és elképesztően fontos dolgok zajlanak Tajvanban és Tajvan körül, amelyekre a következő elemző cikkkel szeretném ráirányítani a figyelmet. A fenti kérdések és a legfontosabb kontextusok mögé négy fő fejezeten keresztül világítokbe.

ABSTRACT

Getting around the Taiwan Issue – The Taiwan–USA–China Triangle at the Beginning of the Trump Presidency

Everyone is guessing about what Donald Trump will bring to the world. This is the case in Beijing, too, where leaders scratch their head ever since the president-elect answered the phone-call of Taiwan's president, and later questioned the "One China" principle. But why is the "Taiwan Question" so hypersensitive? How could the affairs of such a small island remain to be globally important for so long? How can it be that a less than ten minutes long congratulatory phone call is covered widely and casts huge waves in world media, while when young Taiwanese occupied their parliament for three weeks (!) in 2014, global public was not really informed? What lessons of democracy can Taiwan teach us and the European Union? What will Trump bring about? What's the cause of the dilemmas of the Taiwanese economy, once envied for one of the greatest developments of world history? Staggering and staggeringly

important events go on in and around Taiwan, and the aim of my article is to raise the awareness concerning these events. The questions above and their context are illuminated in four chapters.

SZENTESI AMBRUS GÁBOR**DÖNTŐBE JUTOTT: TRUMP, XI. FELKÉSZÜL: TAJVAN
A TAJVAN–USA–KÍNA HÁROMSZÖG A TRUMP-ELNÖKSÉG ELEJÉN¹****I. A TAJVAN-KÉRDÉS**

A világ vezető nyugati hatalmait megvizsgálva nem igazán találunk olyat, amelynek külpolitikáját és „néplekét” valamilyen kollektív történelmi trauma feldolgozatlanlansága, netán egy lezáratlan történelmi vita máig meghatározná. Nehezen lehetne például az Egyesült Államokra azt mondani, hogy még ma is Pearl Harbor fájó hagyatékát nyögi. Vagy a spanyolokra, hogy nem tudták volna feldolgozni gyarmataik függetlenné válását.

Hogy a németek minden nap Elzászért vérző szívvel kelnének reggelente. De még Franciaországra sem mondhatjuk, hogy ne heverte volna ki jórészt a náci megszállás emlékét. A világ vezető keleti hatalmait – vagyis Japánt és Kínát – tekintve már más a helyzet, Kína esetében különösen. Kína számára a „Tajvan-kérdésben” összeér minden: a rossz emlékévilágháború, a lezáratlan polgárháború, a Kínai Kommunista Párt (KKP) legitimitása, a jelenlegi amerikai–kínai nagyhatalmi vetélkedés, hogy csak a legfontosabb politikai dimenziókat említsem. Ha Tajvanról van szó, Kína harap. Tajvan Kína – pontosabban a KKP – Achilles-ina, ezerszer inkább, mint Tibet vagy az ujgur kérdés.

Kína az egyetlen olyan felemelkedő ország, amely a hatalmi dimenziók mindegyikében rövid időn belül – évtizedes távlatban, ahol ezt még nem tette meg – fel fog tudni nőni az Egyesült Államok mellé, fölé. Ha pedig egy születő globális hatalomnak olyan érzékenységgű és komplexitású feldolgozatlan történelmi ügyei vannak, mint a Tajvan-kérdés, az minimum erős nemzetközi odafigyelést igényel(ne). A 20. századból Európa még emlékezhet, hogy miért nagy baj az, ha a nagyhatalmak közti kapcsolatok rendezetlenek. Az Európai Unió le van kötve saját válságaival, miközben Eurázsia másik végében óriási szükség lenne békekötési-megbékélési tapasztalataira. Másrészt onnan olyan dolgokat tanulhatnánk, amelyek általában felfrissítenék az európai politikai élet

¹ A cikk ismeretanyagának megalapozásához nagyban hozzájárult a European Association of Taiwanese Studies (EATS) tübingeni könyvtárhasználati ösztöndíja.

vérkeringését. Lássuk tehát, mi az a „Tajvan-kérdés”, miért ennyire érzékeny Kína számára, és miért fontos ez a világnak?

Tajvan nem Kína Trianonja, az ügy politikai érzékenysége mégis hasonló. Tajvan mindössze mintegy két évszázadig tartozott a kínai császársághoz annak Japánhoz csatlolásáig (1895), és noha a *han* kínaiak – a helyi őslakosok fokozatos kiszorításával – benépesítették a szigetet, Tajvan a 19. század második feléig meglehetősen lazán integrálódott csak a nagy Kína gazdaságába, és jelentősége ekkor is marginális maradt. Arról nem is beszélve, hogy – a mai adatokat tekintve – Tajvan területe Kína Tajvannal együtt számított területének csupán 1/268-a, népességének mindössze 1/60-a. A „Tajvan-kérdés” érzékeny voltának oka tehát nem itt keresendő. Annak megértéséhez (legalább) három alapvető aspektusból kell látni a kérdést, ezek egyúttal nagyban segítenek kibogozni a problémák komplexitását is:

- az első aspektus a kínai birodalmi tudat és annak megsérülése;
- a második aspektus a birodalmi tudatból eredő dinasztikus szemlélet, a modern Kína hatalmi legitimációjának kérdésköre;
- a harmadik aspektus pedig a külső erők szerepe: a hidegháború mélyhűtő hatása és az olvadás következményei.

I.1. ELSŐ ASPEKTUS: BIRODALMI TUDAT – MIT ADTAK NEKÜNK A KÍNAIK?

Európában Róma óta nem volt olyan erő, amely gazdaságilag és kulturálisan egyaránt központosított hatalmat tudott volna kiépíteni kontinensnyi területen, kontinensnyi lakossággal. Az ún. nyugati civilizációnak hagyományosan több kulturális és gazdasági erőközpontja volt, a legerősebbnek járó stafétát folyamatosan adták át egymásnak a nemzetek, jelenleg az Egyesült Államok fut vele. Ezzel szemben, az eurázsiai nagy tér másik végében, az i. e. 3. században Qin Shi Huangdinak a kínai fejedelemségek legyőzésével nemcsak, hogy a Római Birodalomhoz hasonló nagyságú területi és gazdasági térséget sikerült összefognia és egyesítenie, hanem ezt olyan vaskézzel tudta elérni, hogy életművét minden őt követő kínai dinasztia – még ha etnikailag nem is volt *han* – fenn kívánta tartani, újra akarta egyesíteni vagy éppen tovább növelni a birodalmat. Számos széteséssel együtt a császári Kína kétezer éven keresztül fennállt, ebből több mint

ezer éven át egy központi hatalommal. Ilyen időspektrumú teljesítményre egyetlen európai gyarmatosító hatalom vagy ázsiai birodalom sem volt képes ekkora területen. A Kínai Császárság volt Kelet-Ázsia megkérdőjelezhetetlen hatalmi és kulturális központja, a mindenkori kínai császár pedig – hite szerint – ura volt mindennek, ami az Ég alatt van, hatalmát közvetlenül az „Égtől” eredeztette. Ez a gazdaság gyakorlatában abban nyilvánult meg, hogy aki a térségben prosperálni akart, az behódolt Kínának, hogy kereskedhessen vele – a Malaka-szorostól a himalájai államokon át a japán szigetekig.²

Na jó, és? „Mit adtak nekünk a kínaiak?” Kína volt az írásbeliség központja, a vallások fő forrása (konfucianizmus, taoizmus) és közvetítője (buddhizmus) a térségben, tőle eredtek olyan dolgok, mint az államigazgatási rendszer, az írásbeliség, illetve számos művészeti ág. Ezt persze sokan leírták már, azt azonban mégis nehéz megértenünk, hogy ez valójában mekkora és milyen birodalmi tudatot, érzést kölcsönöz a kínai uralkodó osztálynak. Pontosan azért, mert az európai hatalmak közül bár területben és lakosságszám tekintetében többen megközelítették vagy időszakosan túl is szárnyalták az akkori Kínát – például a római, spanyol és brit birodalmak fénykoraiban –, kontinuitásban azonban senki nem ér a nyomába. India pedig egészen más lapra tartozik.

Ezt az évezredek átívelő Kína-központú rendszert – és vele együtt a számunkra nehezen átérezhető ősi birodalmi tudatot – repesztették meg a 18. századtól egyre agresszívebben megjelenő európai gyarmatosító hatalmak. Kína számára 1842-től, az első ópiumháború elvesztésétől kezdődött meg hivatalosan is az ún. „megaláztatás évszázada”, amely egyenlőtlen szerződések sorát hozta. Külső erők kontrollálták Kína külkereskedelmét, a birodalmat gazdasági érdekszférákra osztották fel, s a századfordulón a bokszerlábadást az egyesült európai, amerikai és japán haderők verték le. Kína ehhez az alárendelődéshez addig nem nagyon volt hozzászokva. A Kína-központú világ igazi megrendülése azonban már nem közvetlenül az európai hatalmakhoz köthető, hanem az addig évezredekig viszonylag csendes szomszédhoz. Japán a lomha kínai birodalomhoz képest a Meidzsi-restaurációval villámgyorsan reagált a nyugati ipari forradalom és gyarmatosítás által támasztott történelmi, hatalmi kihívásra, és az addig kínai alapokon nyugvó rendszereit nyugati mintákat követve szervezte át.

Miután az európai nagyhatalmak az első világháborúval gyakorlatilag kigolyózták egymást a kelet-ázsiai hatalmi térből, a vákuumba a szovjetek, az amerikaiak és

² ANDORNINO 2006.

legfőképpen a japánok kezdtek benyomulni. Japán szárnyalását a kínai császárság először 1894–95-ben érezte meg saját bőrén. Az első japán–kínai háborúban Japán megszerezte Formosa szigetét, azaz Tajvant, amely akkorra az ébredő Kínának a modernizációban viszonylag elől járó tartománya volt.³ Tajvan elvesztése megalázó volt – többek között mert a békeszerződést Kína területén kívül, Simonoszekiben írták alá –, de alapvetően egy felső *jenga* kihúzását jelentette az alapjaiban dűledező kínai császárság épületéből. A japánok pedig nem álltak meg az 1940-es évekig: sorban uralmuk alá vonták a Koreai-félszigetet, Mandzsúriát, Délkelet-Ázsia nagy területeit és Kína jelentős részét. Ez a néhány évtized az, amely a megelőző kétezer év rendjét alapjaiban felforgatta. A történelem folyamán először fordult elő, hogy egy külső (=„barbár”) hatalom Kína sűrűn lakott felének túlnyomó részét elfoglalja, és azt azután ne Kínán belüli központból uralja, hanem egy távoli fővárosból. Korábban mind a mongolok, mind a mandzsuk meghódították Kínát, de ezt követően „sinizálódtak”, betagozódtak a kínai birodalmi berendezkedésbe. Japán más volt, és ezzel, valamint háborús bűneivel megrepesztette a Kína-központú világképet: olyan „arcvesztést” okozott Kína számára a világ előtt, amelyet az a mai napig nem hevert ki. A kínai „megaláztatás évszázadának” számos emléke él, a legerősebbek azonban Japánhoz kötődnek – így Tajvan gyarmatosítása is.

I.2. MÁSODIK ASPEKTUS: LEGITIMÁCIÓ – SUN YAT-SEN⁴ ÖRÖK(-)E

A második aspektus a mai Kína feletti hatalmi legitimitáció kulcsfontosságú kérdése. Bármennyi sérülést is okozott Japán Kínának, az évezredes kínai birodalmi tudat nem törött teljesen össze néhány évtized alatt. Ahogy az óriási birodalmat irányító dinasztikus gondolkodás sem veszett ki nyom nélkül a mindenkori kínai vezetőkől. A Kínai Kommunista Pártot sokan Kína modern kori dinasztiájának tartják, amelynek legitimitása részben éppen a „megaláztatás évszázadának” való véget vetésből ered. A legitimitáció kérdésének itt legalább két nagyon fontos területe világlik meg:

- Az egyik, hogy a legitimitáció a mai napig „a megaláztatáshoz” kötődik, abból merítkezik – és ez például a Japánnal való kapcsolatokban rendkívül fontos

³ OLDS 2003.

⁴ Hagyományos átírással Szun Jat-szen.

tényező, össznépi mozgósító erő. A vezetés a külpolitikai ügyek széles palettáján elő-előveszi a „Kína áldozat (volt)” kártyát mind az otthoni, mind a nemzetközi közönségnek szóló kommunikációjában.⁵ Mindez nem utolsósorban azt is jelenti, hogy Kína még nem dolgozta fel az őt ért sérelmeket.

- A másik, jóval akutabb legitimációs terület, hogy a megaláztatás évszázadának közel sem egyedül a KKP vetett véget. Ennek megértéséhez szintén vissza kell kicsit nyúlni az időben.

A mindent borító *jenga* kihúzásában Sun Yat-sen vállalta a kulcsszerepet. Személyére mindenképp szükséges külön kitérni – elég, ha csak arra gondolunk, hogy ma közvetlenül a Kína főterének számító Tiananmen tér mellett található a Sun Yat-sen park, Mao arcképétől mintegy 50 méterre *nyugatra*. Sun képe ugyanakkor ugyanúgy ott lóg a tajpei parlament törvényhozó termének közepén is, sőt Kínában és Tajvanban is van emlékhelye. Sun nagyjából azt – vagy még többet – jelenti a kínaiaknak, mint a törököknek Kemal Atatürk. Igen nagy tisztelettel emlékeznek rá, őt tekintik a modern Kína atyjának, ő volt az 1912 januárjában megszülető Kínai Köztársaság első elnöke. Az ő személye a legnagyobb közös nevező a kommunista kínai szárazföld és a demokratikus Tajvan számára, mégis meglehetősen kevés (kínai és nemzetközi) figyelem irányul rá a „Tajvan-kérdés” kapcsán.

Sun nagy álma egy erős, demokratikus, az imperialista hatalmak igájától megszabadult Kína volt, amely egyformán ügyel népének jólétére és az etnikumok békés egységére. Ez meglehetősen utópisztikusnak tűnik, de Sun egész életét e folyamatosan finomodó álmának szentelte, és – ahogy az említett emlékhelyek szemléltetik – nem nyomtalanul. Küzdelmes, egyúttal rendkívül kalandos élete számos kínai, tajvani és hongkongi filmet ihletett, egyúttal hollywoodi produkcióért is kiált: folyamatosan menekülésben és/vagy szervezkedésben volt Japánban, Európában vagy éppen Amerikában. Útjai során egyúttal magába is szívta a nyugati gondolkodást, különösen Lincoln eszmeisége volt rá nagy hatással. Személye az 1920-as évek elején lámpásként világított abban a Kínában, amelyet belül „kiskirályok”, hadurak uraltak, amelyet a nemzetközi hatalmak továbbra is kihasználtak, és ahol a különféle ideológiák olyan

⁵ BRESLIN 2010.

keveréke forrongott, hogy ennyire előre látó államférfi nélkül Kína jó eséllyel darabokra hullott volna. Sue Ellen M. Charlton írja:

El lehet képzelni, micsoda ideológiai felpezsdülés jellemezte a korszakot, ahol a kínai jövőről folytatott diskurzusokat az amerikai pragmatista John Dewey-től egészen a szovjet marxista-leninista irányzatokig terjedő széles palettán mozgó elképzelések formálták.⁶

Rengeteg véröntás kísérte a császárság modern államszervezetté alakulását, de az ország nem szakadt szét tartósan. Sunnak sikerült egy olyan pártot létrehoznia, a Kuomintangot (KMT, Guomindang), amely képes volt annyira megerősödni, hogy a hadurakat végül letörje. A KMT szovjet mintára és mentorálás alatt szerveződött, ahogy a Kínai Kommunista Párt is, s a szovjetek a kínai kommunistákat is a KMT-ba való párhuzamos belépésre ösztönözték, mert abban látták a nagyobb potenciált.⁷ Így aztán kis túlzással azt lehet állítani, hogy Kínában a következő kor vezetői mindannyian Sun köpönyege alól bújtak elő, beleértve Maót is. Sun 1925-ös halála után Chiang Kai-shek⁸ került a párt élére, és kiéleződött a KMT és a kommunisták közötti ellentét, ami polgárháborúvá eszkalálódott. Ez a híres „hosszú menetelés” időszaka is, amikor a kommunisták a poraikból szervezték újjá magukat Mao vezetésével. A két párt háborújában a japán megszállás csak időszakos szünetet jelentett. A külső támogatók élesebben szétváltak, a kommunistákat a szovjetek, a KMT-t pedig az amerikaiak segítették.⁹ Japán kapitulációja után kiújultak a harcok, és egészen 1949-ig elhúzódtak. Chiang Kai-shek végül alulmaradt a parasztságot hatékonyabban mozgósító kommunistákkal szemben. Vert serege mintegy 1,5–2 millió emberrel – jórészt katonákkal – Tajvanra menekült a kínai szárazföldről, Mao Zedong¹⁰ pedig 1949. október 1-jén kikiáltotta a Kínai Népköztársaságot a már említett Tiananmen téren, Pekingben.

Valahol itt kezdődik a modern világtörténelem egyik legfurcsább felállása. Amellett, hogy a részben már japanizálódott tajvaniak nem fogadták szívesen a KMT uralmát, legalább ennyire fontos momentum, hogy a KMT nem szenvedett megsemmisítő vereséget, és – a vasfüggöny nyugati oldala számára – fenntartotta a Kínai Köztársaság jogfolytonosságát. Ettől a pillanattól fogva tehát egy rendkívül szokatlan helyzet állt elő:

⁶ CHARLTON 2010.

⁷ ELLEMAN 1997.

⁸ Hagyományos átírással Csiang Kaj-sek.

⁹ HEINZIG 2004.

¹⁰ Hagyományos átírással Mao Ce-tung.

arról volt szó, hogy egy emigráns kormány nemcsak névleg tartotta fenn igényét országa korábban uralt területeire, hanem a KMT úgy vált emigráns kormánnyá, hogy a nemzetközi jog szerint paradox módon ekkor saját országán belül emigrált, miközben a tényleges összecsapások befejeződtek. Tajvan ugyanis, ahogy a jaltai és potsdami egyezmény szerint minden más japán szerzemény, visszakerült eredeti tulajdonosához: Kínához. Egy igen fagyos hidegháború kellett persze ahhoz, hogy ez a ránézésre teljesen nonszensz politikai helyzet így tudjon hibernálódni, erről írok bővebben a harmadik aspektusnál.

A KKP tehát Pekingben rendezkedett be, és Kínai Népköztársaság néven irányítja máig a „szárazföldi” Kínát – fenntartva igényét Tajvanra, míg a KMT Tajpejben gyakorolta tovább hatalmát, a Kínai Köztársaság effektív fennhatóságát a korábban a kínai történelemben marginális szerepet kapó, nagyban japanizált Tajvanra és néhány környező szigetcsoporthoz korlátozva, fenntartva igényét a teljes kínai szárazföldre. Ha egy pillanatra ezen a ponton visszanezünk a kínai császárság több mint kétezer éves fennállására, akkor ahhoz képest a Kínai Köztársaság kikiáltása (1912) óta eltelt ekkor 37–38 év rövid kávászünetnek tűnik. A kínai birodalmi-dinasztikus gondolkodás ezalatt a szűk négy évtized alatt nem veszett ki. Dean Karalekas, a tajpeji *Strategic Vision* folyóirat szerkesztő munkatársa szerint a kommunista Pekingnek nem annyira a Tajvan feletti szuverenitás az igazán velejébe vágó kérdés, hanem a dinasztikus öröklődés tisztázatlansága:

A Qing-dinasztia (1644–1911) nem sokat törődött azzal, hogy mi zajlik a saját határain túl, még Tajvanon sem, amit 1683-tól 1895-ig birtokolt. Egy Kangxi császártól származó idézet szerint Tajvan „egy kis golyónyi méretű, megszerzése nem hoz hasznot, elvesztése nem jelent veszteséget”. Az uralkodó kínai hitrendszer szerint a Zhou-dinasztia (i. e. 1046–256) óta a hatalom dinasztiáról dinasztiára öröklődik, eszerint az új uralkodóra égi elrendeléseként száll át a Közép Birodalma feletti uralom joga. Azzal, hogy 1912-ben megalapította a Kínai Köztársaságot, és 1949-ig gyakorolta fennhatóságát Kína felett, a Kuomintang örökölte az égi mandátumot a Qing-dinasztiától.

Ez pedig azért bántja a KKP-t, mert a kínai polgárháború lezáratlan maradt, a KMT pedig Tajvanra menekült, ezzel egy megoldatlan belső kínai hatalmi konfliktust exportálva a szigetre. Másképpen fogalmazva, a KKP legitimációs tisztaságát sokkal inkább veszélyezteti a KMT – és általa a Kínai Köztársaság – bármilyen szinten való

továbbélése, mint magának Tajvannak a hovatartozása. E dinasztikus szemlélet szerint Sun Yat-sen az alapító atya, de a legitim örökös kérdése mindaddig nem lehet teljesen lezárva, amíg a kínai polgárháború végére nem kerül valamilyen pont...

I.3. HARMADIK ASPEKTUS: FOKOZÓDÓ NEMZETKÖZI HELYZET

A kínai polgárháború végére alapvetően Kínán kívüli történelmi körülmények miatt nem került pont. Külső beavatkozás nélkül valószínűbb, hogy a kommunisták tudták volna legyűrni Chiang hadseregét, mint fordítva, és ezzel megszerezték volna a Tajvan szigete feletti fennhatóságot is. 1950 elején azonban kitört a koreai háború, és ez egészen más színezetet adott a KMT által felügyelt szigeteket (Kinmen/Jinmen, Matsu/Mazu) ért kommunista támadásoknak. Truman 1950 júniusában úgy döntött, hogy a kelet-ázsiai kommunista térnyerés megfékezésének jegyében a Tajvani-szorosba küldi a haditengerészet 7. flottáját.¹¹ Ez egy rendkívül fontos, máig ható momentuma a világtörténelemnek. Ekkor kerül Tajvan gyakorlatilag amerikai katonai védnökség alá, és ez az a történelmi inflexiós pont, ahonnan a kínai polgárháborúból kinőtt „Tajvan-kérdés” globális jelentőségű üggyé emelkedik. Ez egyúttal az a fagyási pont is a hidegháborúban, amikor Kelet-Ázsiában a legégetőbb feldolgozatlan sebek és lezáratlan konfliktusok (kínai-japán reláció, a kínai polgárháború, a Koreai-félsziget megosztottsága) hibernációja elkezdődik, és amelyeknek megoldatlanságát a 2000-es évektől – a gazdasági összefonódások sűrűsödése ellenére/mellett – egyre hangosabban nyögi a térség.

A hidegháború egészét tekintve a kelet-ázsiai felállás egyébként hasonlított a nyugat-európaira: az Egyesült Államok a Szovjetunió mindkét földrajzi végén erős stratégiai szövetségi rendszert épített ki. Európai és ázsiai szövetségesei egyaránt élvezték az amerikai biztonsági védőháló és fellevevőpiac előnyeit. Nyugaton a Marshall-terv, Keleten a helyben megszülető fejlesztő állam koncepciója hajtotta a gazdaságok felépülését. Minden hagyományosan konfuciánus kelet-ázsiai entitás, Japán, Tajvan, Dél-Korea, Hongkong és Szingapúr példátlan ütemű gazdasági felemelkedést vitt véghez amerikai segítséggel a hidegháborús környezetben. A koncepció sikerét jól szemlélteti,

¹¹ HAN 2016.

hogy az Egyesült Államok globális gazdasági bátyarendszerének erejével volt képes végül megnyerni a hidegháborút a Szovjetunióval szemben. Tajvan ebben a rendszerben egyszerre volt áldozata és haszonélvezője is az amerikai antikommunista stratégiának. Az egyértelmű gazdasági előnyök mellett Tajvan – illetve a Kínai Köztársaság mint olyan – áldozatául esett Washington stratégiájának, mely a Szovjetunió elszigetelését célozta. A *Forrest Gump*ban azt a kamerát, amelyet a pingpongozó Tom Hanks lecsapásával eltalál, Tajvan tartotta. Nixon 1972-es pekingi látogatását követően a nyugati világ fokozatosan megszüntette Tajpejjel (a Kínai Köztársasággal) a diplomáciai kapcsolatait, és vette fel azokat a népi Kínával, Pekinggel. Az ENSZ-ben – így a Biztonsági Tanácsban is – a kommunista Kína váltotta fel a tajvani képviselőket, az amerikai–kínai kapcsolatokat alapjait pedig az ún. „három közös kommunikéban” (1972, 1979, 1982) foglalták össze,¹² amelyek többek között tartalmazzák, hogy az Egyesült Államok nem törekszik sem „két Kína”, sem „egy Tajvan, egy Kína” politikára. Washington ugyanakkor nem hagyta teljesen „veszni” Tajvant, kapcsolatait – nem hivatalossá minősítve – fenntartotta vele, illetve 1979-ben elfogadta a sziget biztonságát Kínával szemben továbbra is kvázi szavatoló *Taiwan Relations Actet* (TRA). Innentől fogva azonban – pontosabban éppen ezért – az amerikai Kína-politika inherensen ellentmondásossá vált. Diplomáciailag, *de jure* „egy Kínát” ismert el, a Kínai Népköztársaságot, a gyakorlatban, *de facto* azonban kettőt.

Mao halála (1976) után Deng Xiaoping¹³ lett az elsőszámú vezető Pekingben, aki elkezdte a kommunista Kína ablakait sorban kinyitni a világra. Ezzel szinte párhuzamosan hunyt el a Tajvani-szoros másik oldalán Chiang Kai-shek (1975), fiával (Chiang Ching-kuo) pedig elkezdett fellazulni a diktatúra. Megindult a két oldal közötti közeledés, aminek egyik mérföldköve volt 1987-ben, hogy Tajvanban megszüntették a statáriumot, és bizonyos megszorításokkal megengedte a kormány, hogy az elszakadt rokonok meglátogassák Kínában élő családjaikat. Mindkét oldalon puhult tehát a diktatúra, az európai rendszerváltások szele elérte Kínát is, de a Tiananmen téri vérengzéssel (1989) világossá vált, hogy Pekingben nem lesz demokratikus fordulat. Gazdasági fronton rövid megtorpanás után azonban Peking tágabbra tárta a kapuit, és megélénkültek a Tajvanból eredő befektetések, illetve politikai szinten is folytatódott a közeledés. A Tajvani-szoros mindkét oldalán félhivatalos szervek alakultak a „Szoros-közi kapcsolatok” menedzselésére – kvázi elismerve a másik létezését. Ezt a néhány év

¹² Lásd Embassy of the People’s Republic...

¹³ Hagyományos átírással Teng Hsziao-ping.

alatt lezajlott fordulatot tetőzte be az érintett szervezetek vezetői között történt első találkozó 1993-ban a semleges Szingapúrban. Ezt nevezik az első „Koo–Wang csúcsnak” a tárgyalófelek nevei után. Ennél az inkább szimbolikus jelentőségű momentumnál azonban fontosabb annak közvetlen előzménye, ami egyáltalán lehetővé tette ezt a félhivatalos vezetői találkozót. Ez pedig az ún. 1992-es konszenzus. Ezt nagyjából úgy lehet összefoglalni, hogy *egy* Kína létezik, amelynek része mind a szárazföldi Kína, mind Tajvan. Hogy azonban a felek mit értenek az „egy Kína” alatt – tehát a Kínai Köztársaságot-e, vagy a Kínai Népköztársaságot –, az rájuk van hagyva.

Újra végiggondolva az 1949–50-ben kialakult abszurd helyzetet, a lezáratlan polgárháborút, és ahogy a hidegháború ezt konzerválta, arra juthatunk, hogy ez az igencsak erőltetett „konszenzus” a lehető legtöbb, amit a felek maximális jó szándékkal összehozhattak. Egyesülésről nem indultak tárgyalások, jórészt azért (se), mert Chiang Ching-kuo halála után Lee Teng-hui lett Tajvan elnöke, aki ugyan egyrészt egyre markánsabban a tajvani függetlenedés felé mozdult el – tulajdonképpen feladva a nagy Kína területének követelését –, másrészt egy teljesen demokratikus rendszer bevezetését vezényelte le a szigeten. Lee lépése meglehetősen ambivalensek tűnhet, mert részben a szárazföldi Kínától való politikai függetlenedés vágya által hajtva vezette a szigetet demokratikus útra, másrészt pedig Kuomintang-párti elnökként úgy is tekinthetünk rá, mint aki éppen tovább lépett a Sun Yat-sen-i úton. Sun álma ugyanis a kínai demokrácia (szó szerinti fordításban népuralom) megteremtése volt. Mindegy azonban, hogy a két értelmezés milyen elegyét fogadjuk el, a demokratikus fejlemény mindenképpen óriási ütés (volt) Peking számára. Ha a sziget függetlenedésének szándékát nézzük, azért; ha a Sun Yat-sen-i legitimáció kérdését, akkor azért. Nem véletlen, hogy Peking rendkívül hevesen reagált: Lee amerikai látogatása és az első teljesen szabad tajvani választások között, 1995 nyarától 1996 márciusáig folyamatosan (éles) hadgyakorlatokat tartott a szorosban, és ahogy közeledtek a választások, úgy súlyosbodtak a tengeri bombázások. Clinton végül úgy döntött, hogy lép, és márciusban két anyahajót is a Tajvani-szorosba rendelt. Ismét közbelépett tehát a 7. flotta, és Kína meghátrált.¹⁴ Amerika, mondhatni, megvédte Tajvan születő demokráciáját, és ez egy legalább annyira fontos, szintén történelmi inflexió pont, ahogy az 1950-es. Lee támogatottsága a kínai izmozás nyomán csak nőtt, elsöprő fölényel nyerte meg a választásokat. Négy évvel később pedig –

¹⁴ „Taiwan Strait ...”

történelme során először – nem KMT-s elnököt választott a sziget, hanem Chen Shui-biant, aki egészen nyíltan beszélt Tajvan lehetséges függetlenedéséről, sorozatessztelve a pekingi idegrendszerek épségét. Ennek végül a 2005-ben hatályba lépett ún. *Elszakadás-ellenes törvény* (*Fan fenlie guojia fa* 反分裂国家法) lett az eredménye,¹⁵ amely legitimálta a fegyveres újraegyesítést, egyúttal meg is szabta – igaz, meglehetősen tág keretek között – annak eshetőségeit, így például ha Tajvan egyoldalúan kinyilvánítaná függetlenségét.

A „Tajvan-kérdés” tehát lehet, hogy a hidegháborút követően átmenetileg úgy tűnt, veszít világpolitikai jelentőségéből. Az Egyesült Államoknak a Szovjetunió miatt már nem volt fontos fenntartani kelet-ázsiai szövetségi bástyarendszerét, Kína miatt viszont egyre inkább. Tajvan világpolitikai szerepe is átértékelődött, a Tajvan-kérdés ma mégis égetőbb, mint valaha. A fenti események, különösen a két inflexiós pont, egy alapvetően megoldatlan, roppant feszült *status quó*t konzerváltak. A gazdasági kapcsolatok mélyülésével pedig a politikai szembenállás mára már nemcsak rendkívül égető, hanem közben mérhetetlenül összetetté is vált. Kína mintegy három és fél évtized leforgása alatt a világ vásárlóerőparitáson számolva legnagyobb gazdaságává, hadi büdzsájének évi kétszámjegyű növelésével pedig Japán és az Egyesült Államok mellett a legerősebb regionális hatalmi tényezővé emelkedett. Itt kezd a nemzetközi helyzet igazán fokozódni. Ahogy a korábbiakban bemutattam, Kínának a történelmi sérelmek szimbolikája (Tajvan Japánhoz kerülése, majd a japán megszállás óriási „arcvesztés” volt) és a párt saját belső legitimációja miatt is elevenébe vágó kérdés Tajvan és a Kuomintang létezése. Azzal pedig, hogy Kína a szemünk előtt világhatalommá emelkedik, a számára elemi megoldatlan kérdések is globális jelentőségűvé válnak, különösen, ha azok Peking által elképzelt megoldásának az útjában egy (másik) szuperhatalom is áll.

Itt röviden ugyan, de szükség van a vizsgálati spektrum kiszélesítésére, hogy a nagyhatalmi vetélkedés kontextusában is lássuk a „Tajvan-kérdést”. Azt, hogy az Egyesült Államok félti globális szupremáciáját Kínával szemben, 2017-ben nem sokan kérdőjelezik meg, és ez nem véletlen. Kína felemelkedésével egy potenciálisan jóval nagyobb és veszélyesebb kihívója van Washingtonnak, mint amilyen a Szovjetunió volt. Kína nemcsak népességszámban jóval nagyobb, hanem gyorsan „megtanulta a kapitalizmust” is. Ez a kettő együtt – méret és erős gazdaság – pedig már önmagában szükségszerűen kikezdi az amerikai globális szupremáciát. Az egypártrendszerű Kína felemelkedése

¹⁵ „Third Session...” 2005.

puszta méreteinél fogva is minden szinten, annak minden dimenziójában feszegeti a második világháború után alapvetően amerikai dominanciával megalkotott nemzetközi politikai és gazdasági keretrendszert. Gazdaságilag már most lehetetlen lenne Kínát úgy térdre kényszeríteni, hogy közben ne rogyanna meg ugyanúgy az amerikai gazdaság is. A világ két legnagyobb gazdaságának rivalizálása a gazdasági, pénzügyi, kereskedelmi rendszerek minden szintjére kiterjed. Barack Obama alatt ennek az egyik legjellemzőbb megnyilvánulása a TPP és az RCEP közötti vetélkedés volt. A mozaikszavak regionális szabadkereskedelmi és beruházási társulások rövidítését takarják, előbbit az Egyesült Államok, utóbbit Kína vezetné a rivális nagyhatalomnak a saját tömbből való kölcsönös kihagyásával. A két tömbösödésről általában azt tartották, hogy amelyik nagyhatalom sikerre viszi programját, annak a kezében lesz a következő időszakra az ázsiai–csendes-

óceáni térség gazdasági szabályozása, ami nem kis dolog. Obama idején a helyzet legalábbis így látszott állani. Donald Trump azonban, megfelelő retorikájának, már az első hivatali napján kifarolt a TPP-ből,¹⁶ ami hatalmas (játészó)teret engedhet Pekingnek. (A Trumptól várható fordulatról a Forráspont: 2017 részben bővebben írok.) Ehhez a nehézsúlyú vetélkedéshez tartozik a kínai elnök, Xi Jinping Új Selyemút projektje is, és az ennek pénzügyi támogatásához gründolt Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank (AIIB), amelyhez Washington éles tiltószava ellenére is alapítóként csatlakoztak nyugat-európai szövetségei és Ausztrália is. Amerikának ezzel szemben persze van (volt?) egy, az EU felé irányuló gazdasági stratégiai agendája is (TTIP). Ezek a gigavállalkozások azonban csak a két nehézsúlyú öklöző legnagyobb, leglátványosabb lépései, amiket egymás mellé téve az a kellemetlen érzése lehet az embernek, hogy sem Nyugaton a töredező EU-nak, sem Keleten a Japán–Dél-Korea–Tajvan hármasknak nincs esélye ringbe szállni, de még a bírói szerep eljátszására sincs sok reménye. Az Egyesült Államok ugyanakkor katonai téren is magán tartotta a kesztyűt az egyre asszertívebb Kínával szemben, Obama alatt is.

Kína a 2010-es évektől, de különösen Xi 2013-as hivatalba lépése óta egyre határozottabban mozog a „saját háza táján”, azaz a Kelet-kínai-tengeren (megoldatlan kínai–japán háborús múlt, Tajvan) és a Dél-kínai-tengeren. 2010–2014-ben előbbi, 2013-tól fokozatosan az utóbbi térség vált forróbb övezetté. Kína a Dél-kínai-tengeren néhány év leforgása alatt hét masszív mesterséges homokszigetet rakott össze korallzátonyokon, és ma már mind a hétre telepítettek légvédelmi rendszereket. Kína gyakorlatilag a teljes

¹⁶ SMITH 2017.

Dél-kínai-tengert saját beltengerének követeli Vietnammal, a Fülöp-szigetekkel (legalábbis Duterte beiktatásáig), Malajziával és Brunei-jel szemben. Az egyik felettebb figyelemre méltó módja a kínai követelések érvényesítésének a kínai halászhajók és a hatóságok, katonaság közötti együttműködés. Az elmúlt években kínai halászhajók gyakorlatilag elfoglalták az addig Fülöp-szigeteki fennhatóság alatt álló Scarborough-zátonyt, a Paracel-szigetekenél az azokat szintén magukénak tartó vietnami halászhajókat folyamatosan érték a kínai támadások,¹⁷ az üzenetértékű óriási kínai halászhajórajok feltűnése pedig nem ismeretlen Malajzia, Japán számára sem, sőt Indonézia is „fogadott” már illegálisnak ítélt kínai halászhajókat. Nem arról van szó, hogy Kína lenne mindig mindenhol az agresszor, de a méretbeli eltérések miatt egyértelműen ő a legerősebb játékos a homokozóban.

Peking követeléseit a tavaly nyáron megszületett hágai döntés jogtalannak mondta ki, ami azonban a kínai fővárost nem hatotta meg, mondván, hogy szuverenitási kérdésekben az UNCLOS, így a hágai bíróság nem foglalhat állást. Kína tehát egyre inkább kézzelfogható módon érvényt kíván szerezni kulcsfontosságúnak tartott nemzetbiztonsági érdekeinek, és ez szükségszerűen nem tetszik a tengeri hegemóniájára igen érzékeny Egyesült Államoknak – és nem utolsósorban a kínai nyomulás által érintett szomszédoknak, akik jellemzően Washingtonhoz fordulnak segítségért. Az elmúlt években az Egyesült Államok rutinszerűen hajtott végre ún. FONOP-behajózásokat (Freedom of Navigation Operations) a Kína által emelt mesterséges szigetek 12 mérföldes vízi határain belül vagy azokhoz közel, illetve nem bejelentett katonai berepüléseket a Kelet-kínai-tenger légterébe. Utóbbi azért fontos, mert erre a területre Peking gyakorlatilag teljességében légtérvédelmi azonosítási zónát (ADIZ) deklarált 2013-ban. Obamáék közös járőrözést indítványoztak Japánnal és Indiával is a térségben – amitől említettek azért vonakodnak –, és fokozták a tengeri hadgyakorlataikat Japánnal, Dél-Koreával és a Fülöp-szigetekkel. Az amerikai elnök 2016-os történelmi vietnami látogatása alkalmával nehezen tagadhatóan Kína-ellenes lépésként feloldotta a vietnami háború óta az ország ellen fennállt fegyverembargót.¹⁸ A Fülöp-szigetekkel – még Aquino idején – szintén megállapodtak az amerikaiak az amerikai hadsereg által használható katonai bázisok jelentős kibővítéséről a térségben.

¹⁷ AP 2015.

¹⁸ HARRIS 2016.

A Kína körüli vizek tehát igencsak felforrptak az utóbbi években, és hogy mennyire valóban globális jelentőségűek az események, azt jól szemlélteti, hogy az Ukrajna miatt erőteljesen kelet felé fordult Oroszországgal Kína hadgyakorlatozott a Kelet- és 2016-ban már a Dél-kínai-tengeren is, hogy a Földközi-tengert ne is említsük. A 2010-es évektől Kína egyre határozottabban veszi fel az új szerepét a saját maga holdudvarának tartott vizeken, és ezzel párhuzamosan szintén egyre látványosabban aktiválódik újra az Egyesült Államok hidegháborús távol-keleti és délkelet-ázsiai szövetségi rendszere – csak már Kínával szemben. A legfőbb bonyodalmat az okozza, hogy ezek a szövetségesek már egytől egyig rendkívül erősen kötődnek a kínai gazdasághoz, köztük Tajvan is. Tajvan egyszerre van jelen a Kína körül zajló nagyhatalmi sakkjátszma bábu közt, és jelenti egyben Kína számára a legnagyobb megoldatlan történelmi, legitimációs problémát. Tajvan tehát nem csupán egy sakkbábu a játszárban, vagy ha igen, akkor a királynő. Tajvan ezeknek az ellentétes irányú folyamatoknak az egyik legjelentősebb és legérzékenyebb színtere, mert a sziget körül minden szál összeér: a lezáratlan kínai polgárháború öröksége, a Kínai Kommunista Párt legitimációjának rendkívül szenzitív kérdése, a kínai történelmi sebek és „arcvesztés”, meg hát nem utolsósorban a sokdimenziós amerikai–kínai nagyhatalmi vetélkedés. A következő két részben (gazdaság, illetve politikai-társadalmi fejlődés) azt veszem kicsit górcső alá, melyik dimenzióban kinek áll a zászló.

I. GAZDASÁG

Kína számára kulcsfontosságú az általa „újraegyesítésnek” nevezett egyesülés Tajvannal. Olyannyira, hogy a kérdést egy 2011-es fehér könyv (*Kína békés fejlődése*) Kína hat központi („mag”) érdeke között tartja számon – az egyetlen a hat közt, amely nem egy elvont fogalom, mint például a „nemzetbiztonság”. Egyvalamiben azonban minden megfigyelő konszenzusra jut: Pekingnek nem áll érdekében a katonai konfrontáció, és valóban csak akkor nyúlna a katonai újraegyesítés eszközehez, ha végleg sarokba szorulna. Kína a hongkongi mintánál egyébként engedékenyebb egyesülési forgatókönyv-ajánlatokat is tett már Deng Xiaoping idején az 1980-as években,¹⁹ ezek

¹⁹ „Deng Xiaoping’s Six Conceptions...” 2017.

azonban visszapattantak a szigetről. Hogyan lehetne mégis békés eszközökkel beolvasztani Tajvant? Kína rendkívül nagy figyelmet szentel a német újraegyesítés és az európai integráció tapasztalatainak, és egyértelműnek mutatkozik, hogy a gazdasági eszközök útját látja a leginkább járhatónak – annak minden járulékos befolyásnövelési potenciáljával együtt.

II.1. PIKANTÉRIÁK

A dolognak több pikantériája is van. Az első számú talán az, hogy Kína gazdasági felemelkedése – és ezzel együtt az a helyzet, hogy jelenleg Kínát az Egyesült Államok a hatalmi területek minden dimenziójában globális szupremáciájának legnagyobb kihívójaként érzékeli, egy hidegháború 2.0-át kirajzolva a Kína körüli tengereken – éppen az Egyesült Államok hidegháborús stratégiájának a terméke. Eredője legalábbis jórészt amerikai stratégiai döntésekben keresendő. A legfontosabb ilyen a Nixon pekingi látogatása által elindított diplomáciai elismerési hullám volt, amellyel az Egyesült Államok hatására az 1970-es évektől a nyugati világ és szövetségesei sorra az „egy Kína elv” alapján váltottak a Kínai Köztársaság (Tajpei) elismeréséről a Kínai Népköztársaság (Peking) elismerésére. Ez teremtette meg a politikai, jogi alapját Kína későbbi gazdasági nyitásának és felemelkedésének. A lépés alapvetően a Szovjetunió elszigetelését célozta, amikor azonban a politikai viszonyok rendeződése Mao halála után társult Kína gazdasági „reform és nyitás” politikájával (1978-tól), Kína elindult a szuperhatalommá válás rögzös útján. A Xi Jinping nevéhez kötődő „kínai álom” kifejezés pedig egyértelműen annak a nemzetközi politikai-gazdasági-társadalmi megbecsültségi státusznak az elérését célozza, amelyet a második világháború óta az Egyesült Államok élvez. A második olyan körülmény, amely azt erősíti, hogy a kínai felemelkedés bizonyos értelemben amerikai termék, az a tény, hogy a kínai gazdasági csoda első elősegítői éppen az amerikai nagyvállalatok voltak a '80-as években,²⁰ illetve azok a fent említett kis és nagy tigrisek (Japán, Tajvan, Dél-Korea, Hongkong), amelyeknek a gazdasági kilövéséhez elengedhetetlen volt az amerikai biztonsági védőernyő, technológia és felvevőpiac.

²⁰ DONG 2013.

Innen következik a Tajvant célzó kínai (feltételezett) gazdasági újraegyesítési stratégia másik pikantériája: az, hogy a kínai gazdasági boom kezdetétől fogva a tajvani üzletemberek, vállalatok kulcsfontosságú szerepet vállaltak a kínai fejlődésben. Amikor még hidegebb volt a kapcsolat, addig Hongkongon keresztül. Kína szomjúhozta a technológiát, a beruházásokat, Tajvan pedig az egyik, ha nem a legerősebb katalizátorává vált a kínai növekedésnek már az 1980-as évektől. Egyes becslések szerint, közvetlenül vagy közvetve, 200 milliárd dolláros kumulált nagyságrendben fektettek be a szárazföldi Kínában tajvani cégek,²¹ és Tajvan adja Kínában messze a legnagyobb (nem belső) üzleti kolóniát – mintegy egymillióra teszik a Kínában élő tajvani üzletemberek számát. A Kínában működő nagyjából százezer tajvani cég pedig több millió kínai embernek nyújt megélhetést. Egy-egy nagy cég költözése egész láncreakciókat indított el, és komplex elektronikai ellátó-beszállítói hálózatok települtek át Kínába. Egyedül a Foxconn több mint egymillió embert foglalkoztat a kínai szárazföldön – hogy összeszereljék például a világnak az egyébként amerikai iPhone-okat. A tajvani üzletemberek mozogtak a legkönnyebben – kulturális értelemben – Kínában, sőt az is általánosságban megállapítható, hogy a tajvani üzletek alakították ki a legmélyebb integrációt a kínai gazdasággal. Nem véletlen, hogy Kína azokban a szektorokban kezdett el globálisan is versenyképes világcégeket kinevelni, ahol a tajvani társak korábban elérték ezt a szintet (telekommunikáció és számítógépgyártás). Szemléletes ellenpélda az autógyártás, ahol annak ellenére, hogy Kína 2009 óta a világ legnagyobb gyártója, a legtöbb globális márka számára ma már Kína a legfontosabb piac, és egytől egyig gyártanak Kínában vegyesvállalati formákban kínai gyártókkal, mégsem nőtt ki még egyetlen sikeres globálisan versenyképes kínai márka sem ebből a táptalajból. Annak ellenére sem, hogy több japán és német gyár csúcskategóriás fejlesztést is kivitt már Kínába, hogy a helyi igényekre szabják az új modelljeiket. A pikantéria tehát: a kínai gazdaság versenyképessége az elektronikai iparágakban – amelyek a kínai gazdaság gerincét adják – jelentős arányban a tajvani vállalatok gyors és mély gazdasági integrálódásának köszönhető. A fagy viszont lassan visszanyalni látszik.

²¹ *Tajvan Economic Quarterly*.

II.2. CHINA'S CALLING

Hogyan működik a gyakorlatban a feltételezett gazdasági alapú egyesülés pekingi programja? Illetve mennyire éles fegyverarzenált jelenthet Kína számára az, hogy Tajvan gazdasága mélyen integrált a kínaiba? Először is az rendkívül figyelemre méltó, hogy Kína még a legkiélezettebb politikai időszakokban is tárt karokkal várta a tajvani üzletembereket, a kínai beruházásaik tökéletes biztonságát hangsúlyozva, szavatolva. Kína egyébként is beruházásbarát politikája mellett a tajvaniaknak már a '80-as évektől külön preferenciális elbánást biztosítottak, köztük adókedvezményeket. Nehéz a rendkívüli vendéglátás mögött nem meglátni a politikai indíttatást. A japán éttermek, üzletek és főleg autógyártók például óriási károkat szenvedtek 2010-ben és 2012-ben, amikor a Senkaku/Diaoyu-szigetek feletti vita miatt japánellenes zavargáshullámok söpörtek végig Kínán – sokáig a KKP hallgatólagos jóváhagyásával –, és több, az utcákon parkoló japán márkájú autót felborogatott a tömeg. A japán gyártók – amelyeknek kulcsfontosságú a kínai piac – két éven keresztül vért izzadtak, mire intenzív marketingkampányok, új modellbevezetések segítségével visszatornázták magukat az összesített 20%-os piaci részesedésükhöz a világ messze legnagyobb piacán. A tajvani üzletek ezzel szemben még akkor is erős belső politikai támogatásban részesültek, amikor a politikai kapcsolatok mélypontokat értek el, így például az 1995–96-os bombázások idején, vagy később, a 2000-es évek során felhevült történelmi pillanatokban.²² Még egy törvényt is elfogadtak a „tajvani honfitársak beruházásainak védelmében” (*Zhonghua Renmin Gongheguo Taiwan tongbao touzi baohu fa* 中华人民共和国台湾同胞投资保护法, 1994).²³ A Kínában befektető tajvani vállalatok és üzletemberek tehát már évtizedek óta élvezik a kommunista rezsim minden körülmények között fenntartott vendégszeretetét. Ennek a vendégszeretetnek azonban Tajvan számára mégiscsak nagy ára lehet. A lehetséges árszabásról röviden az alábbiakban lesz szó.

²² KASTNER 2009.

²³ „Zhonghua Renmin Gongheguo...” 2011.

II.3. TAISHANG

A mintegy egymillió „tajvani üzletember” (*taishang* 台商), aki valamilyen módon a kínai gazdaság motorjának hajtásában szerepet vállal – és abból profitál –, óriási politikai lobbierővel bír odahaza Tajvanon, mivel ezekhez a vállalkozásokhoz a tajvani külkereskedelem tetemes hányada, és ezzel együtt nagyon sok tajvani munkahely is kapcsolódik. Az 1980-as évekhez képest, amikor Kínának úgy kellett a külföldi beruházások, mint egy falat kenyér, mára megfordult a gazdasági függés domináns iránya. Miután 2008-ban újra a Kuomintang nyerte meg a tajvani választásokat, Tajvan és a szárazföldi Kína között felgyorsult a gazdasági kapcsolatok addig sem épp vontatott fejlődési üteme. A gazdasági integráció új szintre lépését nemcsak a Kínában élő tajvaniak számának növekedése jelezte, hanem a 2008 óta megkötött mintegy 23, a gazdaság különböző területeit érintő szerződés, köztük a mérföldkőnek számító Gazdasági Együttműködési Keretegyezmény (Economic Cooperation Framework Agreement, ECFA),²⁴ amellyel több száz árucikkre vonatkozóan szűntek meg az importvámok a két fél közt. Ma Tajvan exportjának mintegy 40%-a Kínába irányul, míg Kína számára a Tajvannal folytatott külkereskedelem 10% alatt marad. Könnyen elképzelhető, hogyközel az az idő, amikor Peking sokkal erősebben fogja presszionálni a *taishang*okon keresztül a tajvani politikai szcénát. A Forráspont: 2017 részben bővebben kitérek Kína egyre szélesebb körben felhasznált arzenáljára.

II.4. GRAVITÁCIÓ

A kisebb égitestek a nagyobbhoz gravitálnak. Míg az ezredfordulón a kis Tajvan gazdasága nominálisan még közel akkora volt, mint Kína kibocsátásának harmada, ma ez az arány már nagyjából 1:18-hoz. Kína nemcsak, hogy utolérte méretben a kistigriseket és Japánt, hanem olyan nagygyá nőtt, hogy egytől-egyig magához is vonzotta, láncolta őket. Ez a gigantikus méretbeli különbség a technológiai fejlettség tekintetében még mindig nagyon jó pozícióval rendelkező Tajvant kutyaszorítóban tartja, ugyanis – Dél-Koreával és a térség többi közepes vagy kisebb méretű gazdaságával egyetemben – egyszerűen

²⁴ *Economic Cooperation...*

nem teheti meg, hogy ne Kínára támaszkodjon. Kína egészen egyszerűen annyira nagy, hogy egy Tajvan méretű szigetország vagy teljesen – minimum elsősorban – rá építi külgazdaságát (gyártás, értékesítés, turisták), vagy lehúzhatja a rolót, mert a körülötte lévők Kínára fognak építeni, és versenyképességben elhúznak. A versenyképességet pedig már rég nemcsak az olcsóbb kínai gyártás választása határozza meg, hanem egyre inkább a brutális méretű kínai felvevőpiac is. Aki a térségben nagy profitot akar – ez egy ismerős történelmi felállás a térségben, lásd a Tajvan-kérdés rész első aspektusánál –, éhezáltal innovációs előnyét meg akarja őrizni, az nemcsak Kínában, hanem Kínának is gyárt, s Kínával kereskedik. Egy másik szemléletes példa erre a turizmus: Tajvan és az északkelet-ázsiai országok – sarkítva – aközött választhatnak, hogy totálisan a kínai turistákra rendezkednek be, ami hatékonyan elérhető, a szomszédban van, kimeríthetetlen, vagy óriási, diverzifikált országimázskampányokkal a világ többi részéreszórják szét a fókusz, kétséges eséllyel a sikerre. 2015-ben 4,2 millió kínai szárazföldi turista kereste fel a szigetet, költségeik elképesztően pörgetik Tajvan idegenforgalmi szektorát. Azaz pörgették egészen 2016-ig, amikor ismét a függetlenségpárti DPP került kormányra és az elnöki székbe. Mivel május 20-ai beiktató beszédében Tsai Ing-wen elnök asszony nem ismerte el explicite a fent leírt 1992-es konszenzust, Peking többfrontos támadást indított a sziget ellen. Ennek talán legfontosabb gazdasági következménye eddig a kínai turisták „számának visszaesése” (Peking általi visszatartása).²⁵ Tajvan gazdasági ráutaltságát tehát Kína elkezdte ellene fordítani, és a turizmusnál jóval több lehet még a zsákban.

II.5. KONTROLLVESZTÉS

A tajvani gazdaság számos problémával küzd. A termelő gyárak Kínába telepedésével sok munkahely szűnt meg az 1980-as évek óta, a két oldal közti kereskedelem fő nyertesei pedig nem a tajvani munkahelyek többségét adó KKV-k, hanem a nagyvállalatok. Noha a sziget előremutató képzés- és gazdaságpolitikával egyelőre fenn tudta tartani európai szemmel alacsonynak számító munkanélküliségi rátáját (~3,8%), a gazdasági növekedés lelassult. A társadalmi különbségek és feszültségek nőnek, a fiatalok munkanélküliség

²⁵ „Chinese tourist visits...” 2017.

pedig szintén az egyre égetőbb problémák közé tartozik. Az, hogy mindeközben Kínában – jórészt tajvani segítséggel – felnőttek a tajvani cégek erőteljes versenytársai, azt is jelenti, hogy elkezdtek bejelentkezni a tajvani vállalatokért. Így például a tajvani gazdaság egyik alappillérenek számító félvezetőgyártás terén több jelentős felvásárlás és akvizíciós kísérlet történt kínai részről, ami nem kevés politikai aggodalmat okoz Tajvanon. Hasonló kínai nyomulás figyelhető meg a tajvani médiapiacra is,²⁶ amit nem kell ecsetelni, miért meghatározó terület.

Tsai elnök asszony a sziget lehető legnagyobb gazdasági (és politikai) függetlenségére törekedne – például a tajvani déli nyitás programja vagy a szárazföldi felvásárlások szigorúbb szabályozása révén –, ez azonban kevés reménnyel kecsegtet. Pusztán a gazdasági kapcsolatok élénkülésével, az integráció kontrollált mélyülésével akár jól is járhatna a 2000-es évektől egyre nagyobb gazdasági problémákkal küzdő Tajvan. A gazdasági függéstől, kitettségtől és (ezáltal) Kína politikai indíttatásaitól való félelmek azonban érthetően visszafogják a szigetet a túlzott gazdasági összeölekezéstől, ez együtt pedig egy igen sajátos csapdába zárja Tajvant. Ennek megértéséhez azonban a tajvani társadalmi folyamatokba is bele kell nézni. 2014-ben még a KMT által jórészt fű alatt előkészített szolgáltatáskereskedelmi keretegyezményt Kína és Tajvan között azért nem ratifikálta a tajpeji parlament, mert a törvényhozás épületét tüntető egyetemisták foglalták el.²⁷

²⁶ Hsu 2014.

²⁷ Érdekes, hogy a magyar egy főre jutó GDP-nél csaknem kétszer jobban teljesítő, közel osztrák életszínvonalon élő Tajvan hasonló gazdasági és politikai csatákat vív, mint Magyarország. Mindketten egy magunknál sokkal nagyobb egységhez integrálódtunk gazdaságilag, és mindkét kormány a gazdasági (és politikai) függetlenedés agendáját tűzte zászlajára – és mindketten kevés reménnyel. Nagyjából egymillió tajvani gazdasági kolónia él Kínában, és egyes becslések szerint nagyjából ennyi magyar az EU nyugati végein. A nagyon fontos különbség azonban az, hogy míg ez az egy-egy millió ember Tajvan esetében főleg üzletembereket, vállalkozókat, munkaadókat jelent, ezáltal mind Kínában, mind Tajvanon komoly politikai befolyásuk van, addig az EU-ban élő magyar gazdasági bevándorlók többsége munkát vállalni ment ki. Így – hacsak nem kezdenek el tömeges szinten sikeres vállalkozásokat létrehozni – a magyar gazdaság (és politika) számára ők inkább a rendszerváltás utáni magyar gazdaságpolitikák kudarcának hírnökei, mint a magyar gazdaság motorjának potenciális letéteményesei, vagy esetleg a magyar politikai befolyás növelésének lehetséges bástyái.

II. DEMOKRÁCIA

III.1. A DEMOKRÁCIA VIRÁGAI

Sun Yat-sen nagy álmával, az erős, prosperáló és demokratikus Kína víziójával Maónak és Chiang Kai-sheknek is egy baja volt: nem csak nyomokban tartalmazott demokráciát. Mind a Pekingben a hatalmát megalapozó Kínai Kommunista Párt, mind a Tajpejben berendezkedő KMT diktatórikus egypártrendszer épített ki a saját maga által kontrollált területeken, és egyik fenti nagy vezető sem tett a demokratikus átalakulás előmozdítása érdekében komoly erőfeszítéseket, mindketten egy-egy alapvetően autoriter rezsimek hagytak maguk után a '70-es évek közepén bekövetkezett halálukkal. Amikor azonban a '80-as évek elejétől kínai kezdeményezésre elindult egy közeledési folyamat, és olyan egyesítési forgatókönyvek is megfogalmazásra kerültek, amelyben Tajvan még külön hadseregét is megtarthatta volna, Chiang Ching-kuo a „három nem” politikával, illetve azzal utasította vissza a terveket, hogy „az egyesülés minden kínai ember közös vágya [...] azt azonban a szabadságra és demokráciára alapozva kell megvalósítani”.²⁸

Kétségtelenül nem függetlenül a kínai közeledési lépésektől, de Tajvan az ifjabb Chianggal elindult a Sun által megálmodott demokratizálódás útján. Az út fontos állomása volt 1986-ban a DPP (Democratic Progressive Party) megalakulása, 1987-ben pedig a statárium felfüggesztése, illetve a tajvaniak Kínába való (rokon)látogatásának fokozatos engedélyezése. Chiang halála után az alelnök Lee Teng-hui vette át a széket 1988-ban, aki még nagyobb lendülettel lépdelt tovább a demokrácia ösvényén. Míg Pekingben a Tiananmen téren (1989) végül vérbe fojtották a diákmozgalmat, Tajpejben 1990 márciusában a demokratikus választásokat követelő „vadriliom” mozgalom diákképviselőit hivatalában fogadta Lee, és biztosította őket követeléseik teljesítéséről.²⁹ Hatéves terminusa végén, 1996-ban aztán ki is írta Tajvan első szabad választásait, amit – Peking heves tiltakozása mellett – elsőpró többséggel meg is nyert.

Lee egyre inkább eltávolodott pártjától. A kínai szárazföldi gyökerű Kuomintang pedig, bár a KKP ősellenségének számított, a demokratizálódás folyamatával közelebb került Pekinghez. A szigeten belüli ellenpólusa, a DPP pedig nyíltan a független Tajvan

²⁸ „Guidelines for National Unification” 1991.

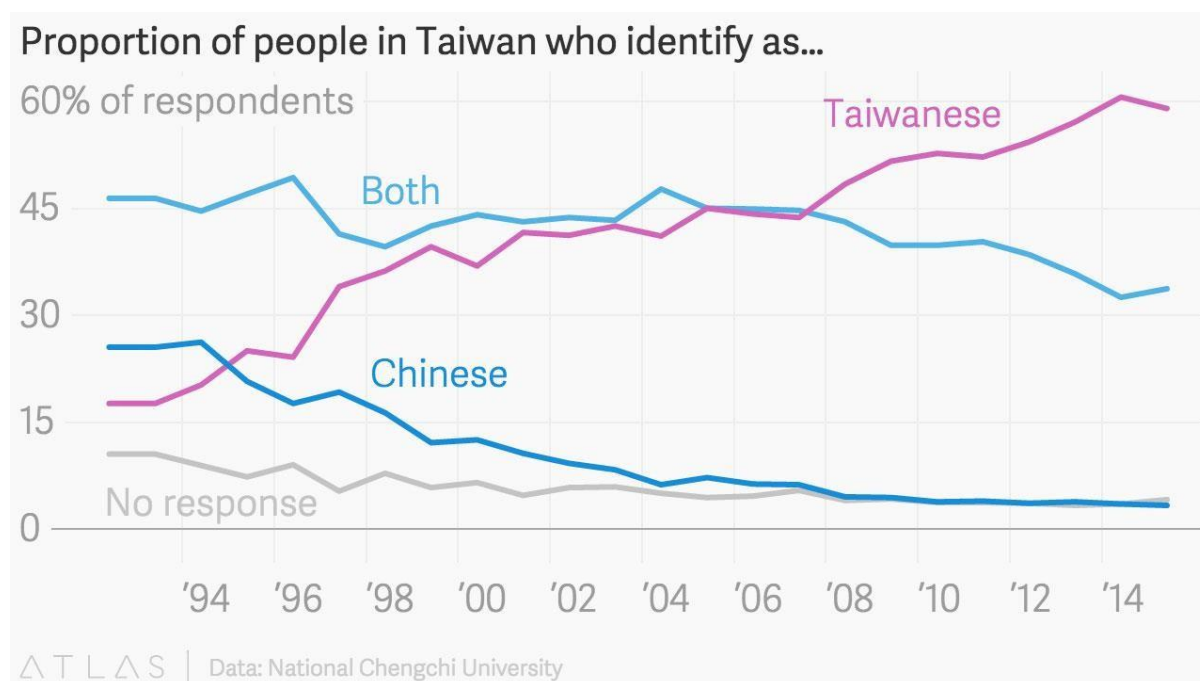
²⁹ „Li Denghui...” 2017.

mellett állt ki – ezzel tehát alapvetően megkérdőjelezve az „egy Kína” teóriát. 2016-ban a sziget már a hatodik szabad választásain volt túl, 8–8 évet töltött az elnöki székben a DPP, majd a KMT első embere is (Chen Shui-bian, illetve Ma Ying-jeou). A demokratikus berendezkedés megszilárdult, s annak olyan őrzői is vannak már, mint például a Tajvan Foundation for Democracy, amely a politikai, társadalmi, akadémiai és üzleti körök bevonásával dolgozik folyamatosan a tajvani demokrácia fejlesztésén.³⁰

A demokratizálódási folyamat rengeteg társadalmi energiát szabadított föl a szigeten, egyúttal nagyon megbolygatta a Kínával való viszonyt. Ma Ying-jeou elnöksége alatt egyre markánsabbá vált a politikai és gazdasági közeledés Kína felé, ami egy korábbi precedens nélküli szingapúri Ma–Xi találkozóban csúcspontot ért el 2015 novemberében. A Kínához való közeledéssel szemben egyébként is meglévő ellenérzések a tajvani lakosságban keveredtek a korábban leírt gazdasági problémák súlyosbodása miatti bizalomvesztéssel. Immáron demokratikus keretek között ezek az összeérő szálak felgyorsították a tajvani identitástudat szintén már jó ideje elindult kifejlődését, megszilárdulását, különösen a fiatalabb korosztályban. A korábban rendkívül éles társadalmi törésvonal az „eredeti” (1949 előtt érkezett) tajvani és (az 1949-ben jött) kínai családok között kezdett elmosódni. Egy friss közvéleménykutatás szerint a tajvani egyetemisták mindössze 3 százaléka tartja magát „kizárólag kínainak”, és csak másfél százalékuk támogatja a „mielőbbi újraegyesítést”.³¹ A rendkívül összetett szociális és gazdasági folyamatok 2014-ben, a már említett szolgáltatás-kereskedelmi szerződés elleni diáktiltakozással értek össze. Az egyezmény ellenzői nemcsak a tajvani gazdaságot kívánták védeni – szerintük az csapdahelyzetbe hozta volna a tajvani KKV-kat –, hanem a tajvani demokráciát is. A „napraforgó mozgalom” megítélése nem egységes Tajvanban, hatása azonban, úgy tűnik, a „vadlilioméhoz” mérhető, sőt Európa fiatalságának is fontos üzenetet hordoz.

³⁰ „Introduction.”

³¹ LIN 2016.

A tajvani identitás erősödésének két évtizedes trendje (Forrás: National Chengchi University)

III.2. KELETEN A HELYZET VÁLTOZOTT

A napraforgó mozgalom nagyon fontos momentuma tehát, hogy a tüntető – és a parlament törvényhozó termét mintegy három hétre elfoglaló – diákság, kiegészülve és támogatva több civil szervezet által, nemcsak a szolgáltatáskereskedelmi szerződés visszavonását követelte. Általánosan elterjedt, tömegek által skandált jelmondatuk volt: „Vonjuk vissza a szerződést, védjük meg a demokráciát!” A demokrácia védelmére a fiatalok szerint azért volt szükség, mert a kormány társadalmi egyeztetés nélkül, jórészt zárt ajtók mögött tárgyalta le és készítette elő Kínával a gazdasági keretmegállapodások következő nagy mérföldkövét. Függetlenül annak gazdasági hatásaitól, attól, hogy igazuk van-e a negatív gazdasági következményeket előre vetítő hangoknak, az átláthatóság és a társadalmi konszenzus igénye, és főképpen: a közügyekben való aktív részvétel igénye több mint egyszerűen figyelemreméltó.

A görög demokratikus eszmeiség esszenciája a közügyekben való aktív részvétel. A *Journal of Democracy* tanulmánya³² szerint azonban az európaiak, különösen a fiatalok többsége, egyre kevésbé hisz abban, hogy „az ő döntéseik, vagy tetteik bármilyen

³² TAUB 2016.

formában befolyásolhatják a közéletet”.³³ Összehasonlításképpen: míg Tajvanban a 2014-es helyhatósági (!) választásokon a 20–29 éves fiatalok 70%-a ment el szavazni, 2016-ban az Egyesült Királyságban a 18–29 éves korosztály szavazati részvétele egy olyan kulcsfontosságú kérdés eldöntésénél, mint hogy kilépjenek-e az Európai Unióból, mindössze 25–27%-os volt. Az Integrity Lab felmérése³⁴ szerint a lengyel fiatalok a britekéhez hasonló arányban jelentek meg a legutóbbi lengyel választások alkalmával az urnáknál, s bár ez a szám magyar kortársaik esetében 48%, az EU-n belül messze a magyar fiatal választadók felelnek legritkábban igennel (8%) arra a kérdésre, hogy valaha az életükben elképzelhetőnek tartják-e, hogy egy politikai választáson elinduljanak.

A keleti és a nyugati gazdasági-társadalmi fejlődéstörténetet megvizsgálva sarkítva nagyjából az rajzolódik ki, hogy míg a nyugati országok népei először vívták ki demokratikus szabadságjogaikat, aztán gazdagodtak meg, a keleti kistigrisek esetében ez jórészt fordítva zajlott, zajlik. Tajvan például önszántából, vérontás nélkül váltott fokozatosan demokratikus berendezkedésre, és mára Ázsia egyik mintademokráciájává vált. Általánosan elmondható, hogy a nyugati fiatalok minden korábbi generációnál depressziósabbak, nincs jövőképük, nem bíznak a politikai vezetőikben. Ezek a megállapítások azonban Tajvanban is jórészt megállják a helyüket. Az a fiatalos szabadságszeretet, ami a demokráciák kivívásánál Nyugaton mind jelen volt, mintha Keleten élne tovább. Ha a szabad forradalomnak létezik valóban egy örök szelleme, és az valóban megfordult már Magyarországon három ízben is (1848, 1956, 1989), de most nincs itt, akkor őt ezúttal, először, nem Nyugaton kell keresni. Ha ezt a szellemet most tetten akarjuk érni, akkor Kelet-Ázsia – történelmi perspektívában – friss demokráciái felé kell fordulni. Amit ott találni fogunk, az bőven ad okot önreflexióra nemcsak nekünk, de az öreg kontinens demokrácia terén nálunk hosszabb múlttal rendelkező országainak is. Tajvanban nem valami újat találtak föl, és azt sem lehet mondani, hogy a diákok ne követtek volna el hibákat a parlament elfoglalásakor. A tajvani egyetemisták egy dologban azonban mindenképpen leckéztetik Európát, az európai fiatalokat demokráciából: határozottan, tömegesen és békésen kérik, hogy őket is vonják be abba a folyamatba, amelyben döntenek a jövőjük felől. A szabadság tüze békés, de ugyanolyan erős lánggal lobog a demokráciáról évezredekig legfeljebb csak a nyugati gyarmatosítók puskaporfüstjén keresztül értesülő Távol-Keleten, amilyen hévvel a 19. században

³³ „Kutatás: Elegük van...” 2016.

³⁴ CSABA – REINER 2016.

Európát végigperzselte. Pedig a demokrácia aztán igazán európai gyökerű találmány. A puskapor meg kínai.

III.3. MI JÖHET?

Tajvan demokratikus átalakulásával egy olyan folyamat bontakozik ki, amely hosszú távon is nagy fegyvertény lehet a sziget kezében, ha a Kínával való kapcsolatokat és az egyesülés kérdését tekintjük. A gazdasági integráció széles palettán kínálja Peking számára az eszközöket a sziget sakkban tartására, Tajvan társadalmi fejlődése azonban legalább annyi muníciót ad a mindenkori kormány kezébe. A legfontosabbak:

1. Amíg Tajvan Kínához hasonlóan egypártrendszerű diktatúra volt, addig a Kuomintangnak nem igazán volt morális alapja a demokratikus egyesítés kezdeményezésére. Mivel azonban Tajvan ma már több évtizede stabilan, olajozottan működteti demokratikus rendszereit, sokkal inkább joggal nevezheti magát a Sun Yat-sen-i idea, örökség letéteményesének. Így egy feltételezett, tárgyalásos alapú, békés egyesítés egyszerűen nem tudja megkerülni a demokrácia kérdését.
2. A tajvani – tehát nem elsősorban kínai – identitástudat kialakulása és megerősödése a demokratikus fejlődés másik olyan aspektusa, amely nagy elánal Peking szándékai ellen dolgozik. Minél későbbre tolódik az egyesülés, annál nehezebb vállalkozássá válik Kína számára, hogy (békésen) integrálja magába Tajvant. Ha volt is, valószínűleg már régen elmúlt az a pont, amikor még viszonylag kevés társadalmi ellenkezéssel ezt abszolválni lehetett volna.
3. Tajvan az amerikai biztonsági védőháló alatt (a fenti két „inflexiós pont”) fejlődött működő demokráciává. Ha egy kicsit elvonatkoztatunk az Egyesült Államok Kínával játszott sakkjátszmájától, akkor hihetjük, hogy a világ demokráciaórének szerepében előszeretettel tetszelgő Washington számára Tajvan az egyik legékesebben csillogó ékkő a vitrinben. Elvesztéséért óriási árat kellene fizetnie, és ezzel ugyanúgy tisztában vannak Tajpejben, ahogy Pekingben is.

Összefoglalva a gazdasági és társadalmi folyamatokat, két ellentétes irányú erőkar látszik kirajzolódni. A gazdasági integráció a szárazföldi Kínával való szorosabb összefonódás irányába hat, azaz Peking malmára hajtja a vizet; a társadalmi folyamatok – a tajvani identitástudat kialakulása, demokratizálódás – pedig éppen ellentétes irányba, a függetlenedés felé húzzák a szigetet. Mindkét erőkar rendkívül erős, de tökéletesen ellentétes irányú hatást gyakorolnak a szigetre. Ha pedig ez az irdatlan feszültség nem lenne elég, Tajvan Kína és az Egyesült Államok ütközőzónájának a kellős közepén is van. 2017 és a következő évek nagy kérdése, hogy Trump olajat önt-e a tűzre? A megválasztását követő hónapok megnyilvánulásai alapján nem hogy olajat, hanem benzint.

III. FORRÁSPONT: 2017

Sok jogos panaszunk lehet manapság, hogy nem jól mennek a dolgok a világban. Egyet azonban nehezen tudnánk korunk szemére vetni: hogy unalmas lenne. Rendkívül kiélezett történelmi pillanatokot élünk, még ha nem is tapintható ez annyira a levegőben, mint a 20. század során. A fent bemutatott folyamatok 2017-re egyszerre látszanak összeérni, felszínre törni, tetőzni. Lássuk tehát a három legfontosabb szereplő sokszor hajmeresztő lépésein keresztül, sorrendben, hogy Tajvan kapcsán mitől kezd izgalmasabbá válni a valóság, mint a film.

IV.1. KÍNA

A pekingi vezetés nemcsak retorikában, a gyakorlatban is kulcsfontosságú ügyként kezeli a Tajvannal való kapcsolatokat – ahogy azt Kína legfelsőbb külpolitika-formáló alakjainak múltja is sejteti. Ők mind szoros kapcsolatban voltak a szigettel. Maga Xi Jinping azt a Fujian tartományt kormányozta 1999 és 2003 között, amelyik Tajvannal átellenben kulcsfontosságú szerepet játszik minden Tajvannal való érintkezésben. Legyen szó a tajvani tőke kezdeti vonzásáról, amit Xi is erősen ösztönzött terminusa alatt, vagy arról a mintegy 1600 rakétáról, amelyek Tajvan felé vannak irányítva. Wang Yi 2013 óta Kína külügyminisztere, korábban japán nagykövet is volt, de a kinevezését megelőző öt évben

az Államtanács tajvani ügyekért felelős politikaformáló és -végrehajtó szervezetét (TAO) vezette. Yang Jiechit illeti meg államtanácsosként a kínai politikai hierarchiában a legmagasabb külügyi tisztség. Yang korábban washingtoni nagykövet is volt (az Egyesült Államok és Japán a két legfontosabb külső szereplő a „Tajvan-kérdésben”), helyettes külügyminiszterként pedig a Tajvant érintő ügyekért felelt, kinevezését közvetlenül megelőzően hat éven át volt Kína külügyminisztere. Mindezek alapján se csoda, hogy a jelenlegi kínai vezetés minden korábbinál nagyobb jelentőséget tulajdonít a Tajvannal való kapcsolatoknak (= az újraegyesítésnek).

Miután az új tajvani elnök első hivatali beszédében nem ismerte el direkte az 1992-es konszenzust, Peking úgy érezte, hogy a társadalmi folyamatokat bemutató részben leírt, a függetlenedés felé húzó erőkart meg kell fékeznie. Az azóta eltelt nem egészen egy évben Tajvant több fronton – gazdaság, diplomácia, politika és katonaság – érik kihívások Kína felől, mint valaha.

- Peking elvágta a szigettel a hivatalos kommunikációs csatornákat – arra hivatkozva, hogy minden érintkezés, közeledés alapja az „egy Kína” elv: az 1992-es konszenzus.
- Nagy valószínűséggel politikai beavatkozás folytán drasztikusan megcsappant a Tajvanba látogató kínai turisták száma.
- Kína sikeresen járt közben, hogy Tajvan ne vehessen részt olyan világszervezetek – egészségügyi (WHO), repülési (ICAO), rendőrségi (Interpol) – gyűlésein, amelyeken a sziget korábban, ha megfigyelőként is, de jelen lehetett.³⁵
- Tsai választási győzelme után Gambia és Kína felvette a diplomáciai kapcsolatokat; Tajvan utolsó európai bástyája, a Vatikán és Peking között is előreléptek a tárgyalások 2016-ban; Sao Tomé és Príncipe decemberben váltott Tajpejről Pekingre. A lépések mögött mind Kína fokozódó nyomásgyakorlását lehet feltételezni Tajvan irányában.
- Legutóbb Nigéria jelentette be, hogy Tajvannak be kell zárnia abujai kereskedelmi kirendeltségét. Ez azért rendkívül durva lépés, mert ezek a kirendeltségek a világ minden táján – így Budapesten is – kimondatlanul is Kína által „megengedettek” voltak eddig, és kvázi tajvani nagykövetségekként funkcionáltak. Az afrikai ország

³⁵ AMCHAM 2016; „MOFA thanks European politicians...” 2016.

Lagosba számúzi az irodát, minimális személyzet fenntartását engedélyezve. A bejelentést Wang Yi kínai külügyminiszter nigériai látogatása után tették meg, amelyen Wang többek között mintegy 40 milliárd dolláros kínai infrastrukturális beruházást ígért az országnak.³⁶

- Kínából több csatornán keresztül, folyamatosan érkeznek a tajvani és hongkongi függetlenségpárti gondolkodást élesen elítélő kritikák, amikor azonban januárban e két terület aktivistái, politikusai találkoztak Tajvanban, a hangnem fenyegetőre váltott.³⁷
- Trump az „egy Kína” politikát megkérdőjelező kijelentései után Kína fokozta katonai nyomásgyakorlását is Tajvanra, első ízben küldte ki például a Csendes-óceánra a Liaoninget (anyahajóját) éles hadgyakorlatra, amely ezután kíséretével a Dél-kínai-tengerre hajózott, ahonnan a Tajvani-szoros mediánján haladva érkezett vissza anyakikötőjébe, Qingdaóba. Útját tajvani hadihajók és vadászgépek kísérték.

Peking alapvetően békés egyesítést akar, de a potenciális tajvani függetlenség árnyékától tartva minden téren szorongatja az egyensúlyozni igyekvő Tsai-kormányt.

IV.2. AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK

Donald J. Trump kétségtelenül az Egyesült Államok eddigi leginkább formabontó elnökének ígérkezik. Működésének már a beiktatását megelőző átmeneti időszakban megadta az alaphangot: elődjeitől eltérő módon, jellemzően a Twitteren, sarkos külpolitikai megnyilvánulásaival aktívan befolyásolta a világ különböző pontjain élő politikai vezetők vérnymását. A legnagyobb visszhangot a Tajvannal kapcsolatos lépései keltették: először december 2-án fogadta a tajvani elnök, Tsai Ing-wen gratuláló telefonhívását, és ezzel egy 1979 óta – amióta az Egyesült Államok Pekingben működteti nagykövetségét – fennálló protokollt sértett meg. (Nyilvános esetről ugyanis nem tudunk, amikor amerikai elnök vagy megválasztott elnök telefonon beszélt volna az aktuális tajvani elnökkel.) Ekkor elindultak a találgatások, hogy Trump vajon mennyire lehet

³⁶ CHUNG – HUANG 2017.

³⁷ WONG 2016.

tisztában a tajvani kérdés érzékenységével, annak fent tárgyalt komplexitásával? Pekingben is igyekeztek a „helyén kezelni” a történeteket, a tajvani elnök „olcsó trükkjének” nevezték a dolgot, illetve jórészt betudták az esetet a diplomáciában járatlan, üzletemberből lett elnök kezdeti baklövésének. Trump azonban a Twitteren megvédte a hívást a tajvani fegyvereladásokra hivatkozva:

Érdekes, hogy az USA dollármilliárdokért ad el katonai felszereléseket Tajvannak, de nekem nem szabad fogadnom egy gratuláló hívást.³⁸

A *Washington Post* pedig megszéllőztette, hogy a telefonhívást valójában már hónapokkal korábban elkezdték előkészíteni. Trump maga ezt a Fox News-nak adott interjújában ugyan tagadta, mondván, hogy csak néhány órával a hívás előtt értesítették, viszont elmondta, hogy nagyon jól tudja, mit jelent a Tajvan-kérdés, és tett egy olyan kijelentést, amelynek hallatán minden bizonnyal nem egy hajszál meredt az égnek Pekingben.

Teljesen értem az „egy Kína” politikát, de nem tudom, miért kellene megkötve lennünk az „egy Kína” politikától, hacsak ki nem egyezünk Kínával olyan kérdésekben, mint a kereskedelem...³⁹

Trump az interjúban hozzátette, hogy miért kéne Kína kedvére tenni, amikor ők meg egy sor kérdésben nem segítik az Egyesült Államokat. Említette a kínai kereskedelempolitikát és Észak-Koreát. Trump aztán januárban is rátett egy lapáttal, a *Wall Street Journal*nek adott interjújában azt mondta: „Minden a tárgyalóasztalon van, beleértve az »egy Kína elvet« is”. Trump vérbeli üzletember, és minden jel arra mutat, hogy Tajvan egy zseton a Kínával játszott partiban. Az amerikai elnök és csapatának húzásai azonban kiegészülnek a leköszönő Obama-adminisztráció szintén egészen kirívó Tajvan-párti lépéseivel, és a két jelenséget együtt nézve már kicsit aggasztóbb a kép. A „Tajvan-kérdés” élesedéséhez vezető amerikai lépések:

- Trump tanácsadói, „emberei” közt szép számmal vannak Tajvannal szimpatizálók vagy Kína-ellenesek, köztük Stephen Yates, Reince Priebus, Ed Fuelner és Peter

³⁸ Lásd <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/804863098138005504>.

³⁹ Lásd <https://www.youtube.com/embed/eegPOKE6jVQ>.

Navarro. Yates például Tsai lakásán személyesen találkozott az elnök asszonnyal, és arra bátorította, hogy minden szinten – alsó és magas szinten is – mélyítse el a kapcsolatokat az Egyesült Államokkal.

- Ezt a mélyítést hivatott már elősegíteni minden bizonnyal a két republikánus és egy demokrata kongresszusi képviselő által beterjesztett *Tajvan Travel Act*, ami a két kormány közti élénkebb cserekapcsolatokat tenné lehetővé – beleértve a legmagasabb szinteket, ami 1979 óta elképzelhetetlen volt.
- Hasonlóan erősen Kína ellen irányult Obama egyik utolsó jelentős lépése, amikor decemberben aláírta azt a 2017-re vonatkozó *Nemzeti védelmi felhatalmazási törvényt (NDAA)*, amely először engedi meg a Tajvannal való magas rangú katonai cserekapcsolatokat.
- Trump emberei aztán azonnal új szintre emelték a kakaskodást. A Pentagon élére szánt James Mattis tábornok azt a kijelentést tette, hogy a világrend „a második világháború óta most áll a legsúlyosabb támadás alatt Oroszország, terroristacsoportok és Kína dél-kínai-tengeri műveletei miatt”.
- A külügyminiszteri poszt várományosa, Rex Tillerson sokkal keményebben ment neki Kínának, ő egyenesen azt mondta, hogy Kínától meg kell tagadni a hozzáférést a Dél-kínai-tengeren épített – korábban említett – mesterséges szigeteihez, s meg kell erősíteni az amerikai védelmi elköteleződést Japán és Tajvan irányában.
- Trump külpolitikai tanácsadója, John Bolton január közepén azzal állt elő, hogy a Japánban állomásozó amerikai csapatok áttelepülhetnének Tajvanra – volt már rá alkalom korábban, hogy Kína idegen katonák tajvani jelenlétét elegendő oknak nevezte meg a fegyveres egyesítéshez.⁴⁰

Minden harcias megnyilatkozást összevetve, a legfontosabb két kérdés mégis csak az, hogy Trump valóban csak zsetonként szándékozik-e majd használni Tajvant, illetve hogy blöfföl-e? Innen nagyjából négy forgatókönyv lehet:

- Ha Tajvan nem zseton, és Trump csak a levegőbe beszél, akkor van a legkisebb baj, fenyegetés a *status quóra* nézve. Tajvan még jól is jár, hogy a nemzetközi figyelem

⁴⁰ TIEZZI 2015.

egy kicsit végre ráterelődött, és jobban belekerült a köztudatba, noha az új amerikai adminisztráció meglehetősen hiteltelen alapról indíthat.

- Ha Tajvan zseton, de csak blöfföl, azzal Trump nem hagy más választást Tajvannak, mint hogy elhidegüljön Washingtontól. Trump sem járna jól, mert mind Tajpej, mind Peking felé elvesztené hitelességét, Pekingnek nőne a mozgástere, Tajvan viszont gyakorlatilag nemcsak földrajzilag szigetelődne el. Igaz, a megélenkült nemzetközi figyelemből valamilyen csekély politikai tőkét kovácsolhatna még.
- Ha Tajvan nem zseton, és nem a levegőbe beszél: tehát amennyiben Trump „csak” egy alapvetően Kína-ellenes és őszintén Tajvan-barát politikát kíván folytatni – ennek azért nem annyira nagy az esélye –, akkor már kigyullad a piros lámpa, méghozzá erősen. Mert Trump, ahogy a fentiekből kiviláglik, Tajvannal átlépné a Peking kijelölt piros vonalat, Tajvan esetleges amerikai diplomáciai elismerésének nagyjából beláthatatlan következményei lennének.
- Ha Tajvan zseton, Trump pedig komolyan játszik, abból sem sok jó ígérkezik, mert ha két nagy játékos üzletel a kicsikkel, abból a kicsik – jelen esetben Tajvan – általában nem szoktak jól kijönni. A probléma az, hogy Kína számára annyira központi a „Tajvan-kérdés”, hogy valószínűleg már azt sem fogja engedni, hogy Trump nyilvánosan a tétek közé emelje. Így viszont a játszmának ugyancsak megjósolhatatlan az eleje, hát még a kimenetele.

A fenti négy scenárió közül egy keverék rajzolódhatna ki a legnagyobb valószínűséggel, a helyzet azonban az, hogy a „Tajvan-kérdés” annyira kényes, hogy annak megbolygatása korábban elmosott igen-nemek kimondását követelné meg, és alapvetően rázná meg a kínai–amerikai viszonyt.⁴¹

⁴¹ Donald Trump kezdeti látványos Kína-ellenessége februárban enyhülni látszott, levélben – a kínai holdújévi ünnep utolsó napjaiban ugyan, de – boldog új évet kívánt Xi elnöknek és a kínaiaknak, majd – Abe Shinzo japán miniszterelnök háromnapos hivatalos amerikai látogatása idején – telefonon beszélt Xivel, és biztosította arról, hogy az Egyesült Államok tiszteletben tartja az „egy Kína” elvet. A kedélyek ezzel jelentősen lehűltek, az amerikai–kínai kapcsolatok és Tajvan jövője azonban továbbra is bizonytalanabb, mint valaha.

IV.2. VÉGÜL TAJVAN

Tsai Ing-wen, az alapvetően függetlenségpárti DPP elnöke több okból is iszonyatosan nehéz helyzetben van, mert pártja és maga elsöprő 2016. januári választási győzelmét nemcsak a KMT és Ma elnök teljesítményével való elégedetlenségnek, hanem nagyban a napraforgó mozgalomnak és a mozgalom iránt érzett széleskörű szimpátiának is köszönheti. A tajvaniak egyre nagyobb többsége azt várja tőle, hogy politikailag kiálljon Tajvan függetlensége mellett, gazdaságilag pedig erősítse meg a szigetet. Tsai igyekszik a kötélén egyensúlyozva fenntartani a *status quó*t – ami egyébként deklarált szoros-köztí politikája is. Ennek jegyében nem ismerte el expliciten az 1992-es konszenzust, de nem is mozdult el a függetlenség irányába. Előbbi miatt Peking orrolt meg rá, és szorongatja például a sziget turisztikai szektorát – akadályozva ezzel Tajvan gazdasági erősödését –, utóbbi miatt pedig saját „zöld” tábora, az erős identitású tajvaniak kezdik elveszíteni belé vetett bizalmukat. Tsai többször kérte, szólította fel Pekinget, hogy térjen vissza a kommunikációhoz, diplomáciailag pedig igyekszik levegőhöz jutni. Januárban egyhetes közép-amerikai körútra ment, amelynek során négy szövetségesét látogatta végig. A legfontosabb eredménye az útnak a nicaraguai elnök, Ortega televíziós beszéde volt, amelyben kijelentette, hogy országa továbbra is kiáll Tajvan mellett, és támogatja részvételét nemzetközi intézményekben. Nicaragua közben Kínával is jó gazdasági kapcsolatokat ápol – ezért is félő elpártolása –, 2013-ban egy Wang Jing nevű üzletembernek adott koncessziós jogot egy új Panama- (illetve Nicaragua-) csatorna megépítéséhez. Tsai oda- és hazafele is az Egyesült Államokban szállt át, ahol bár több prominens személlyel – köztük politikusokkal – is találkozott, igyekezett háttérben maradni, valószínűleg azért, hogy a Trump-hívás után ne hergelje tovább a pekingi vezetést.

Tsai már most is egy rendkívül vékony kötélén jár. Ha azonban Trump valóban feladja az eddigiekben jellemző amerikai kétértelműséget Tajvan irányában (tehát nyíltan kiáll a sziget függetlensége mellett), Xi pedig tovább folytatja asszertív (kül)politikáját, akkor az a kötél szakadásához vezethet. A fent tárgyalt kínai és amerikai nyomásgyakorlást nézve elképzelhető olyan forgatókönyv, amelyben Tajvan már nem bírja tovább a két oldalról és belülről feszítő nyomást, és le kell tennie a garast valamelyik oldalra. Egy ilyen kényszerhelyzetben a sziget minden valószínűséggel a függetlenséget választaná a Kínával való egyesüléssel szemben, ami pedig szinte biztosan azonnali

háborút jelentene Pekinggel. A lehető legenyhébb kínai reakció is valószínűleg minimum totális gazdasági hadviselés lenne, jó eséllyel a Kínában élő tajvani üzleti kolóniát használva a nyomásgyakorlás maximalizálására. Akárhogy is, az szinte biztos, hogy Tajvan számára nem egyszerű idők következnek. Tsai maga úgy fogalmazott szilveszterkor, hogy a következő néhány hónap a nemzetbiztonsági csapat vizsgálja lesz, illetve a kormánya válságkezelési képességének tesztje.⁴²

V. VÉGSZÓ: KI LESZ A KARMESTER?

Szingapúr alapító atyja mondta: „Kína kiszorító ereje a világrendben akkora, hogy a világnak új egyensúlyt kell találnia. Az nem működik, ha úgy teszünk, mintha csak egy új nagy játékos jelent volna meg. A világtörténelem eddigi legnagyobb játékosa lép színre.”⁴³ Ő pedig tudta, miről beszél, Kína jórészt Szingapúrtól „tanulta a kapitalizmust” Deng Xiaoping idején. A születő „nagy játékos” azonban több heget is hordoz magán, és van egy érzékeny pontja, egy Achilles-ina: Tajvan. Hongkong 1997-es és Makaó 1999-es visszakerülését követően Tajvan maradt az utolsó élő, velejébe vágó emléke Kína évszázados (1842–1945) vergődésének, a „megaláztatás évszázadának”, a globális porondon való „arcvesztésének”. A Tajvan-kérdésben ma olvad ki a hidegháborúban megfagyott történelem: a kínai polgárháború lezáratlansága, a kínai hatalmi legitimáció kérdése.

Tajvan egyszersmind korunk egyik legakutabb geopolitikai ütközőzónája. John F. Copper, a Rhodes College professzora Tajvant a világ legnagyobb „gyűjtőpontjának” látja, aminek a védelméből ha az Egyesült Államok kiszállna, az egyenlő lenne azzal, hogy

⁴² Érdekes és érdemes külön kitérni egy kicsit az élő legenda Henry Kissinger vélt vagy valós szerepére, aki az „egy Kína” elv egyik atyjának tekinthető. Ő volt Nixon alatt az amerikai–kínai kiegyezés megálmodója, illetve fő konstruktőre. Ha csak a tényeket nézzük, Kissinger az ominózus telefonhívás előtt találkozott Trumppal New Yorkban és Xi Jinping kínai elnökkel Pekingben. Előbbivel két héttel, utóbbival mindössze órákkal Tsai hívása előtt. Trumppal állítólag a fő fókusz a Kínával való kapcsolat volt. Kissinger „oktalannak” nevezte a hívást, mindig is az „egy Kína” elv mellett volt, nem véletlenül, valahol az életművéről van szó; Kissinger vizitjét sokan puhító látogatásnak tartották, kérdés, mennyi valós súlya van az ő lépéseinek. Annyi biztos, hogy annak komoly jelentősége van, hogy éppen ebben az időszakban látogatott (93 évesen) Pekingbe. Neki nagyon nagy respektje van ott, ugyanakkor Xi sem ül le minden nyugalmazott külügyminiszterrel megvitatni a világ dolgait. Xi azt mondta neki: „Most, hogy az Egyesült Államokban lezajlott az elnökválasztás, kulcsfontosságú pillanatban vagyunk. Mi, a kínai oldalon, nagyon nagy figyelemmel követjük a helyzetet... Reméljük, hogy a kínai–amerikai kapcsolatok kiszámítható és stabil mederben haladnak előre.” „China's Xi says...” 2016.

⁴³ ALLISON – BLACKWILL 2013.

Washington megszűnne ázsiai hatalmi tényezőnek lenni.⁴⁴ Washington Obama alatt is mindent megtett Kína erősödésének féken tartásáért: a Dél-kínai-tengeren vált a legfeszültebbé a levegő a két nagyhatalom között. A Trump-adminisztráció pedig, egyelőre úgy tűnik, még határozottabban fogja szorítani Kínát. Trump Tajvannal kapcsolatos kiszólásai, kormánytagjainak, tanácsadóinak Kína-ellenessége, valamint Kína soha nem tapasztalt határozottsága saját udvarában és általában a világban – például Xi egyébként kooperatív csengésű, de hatalmi szempontból igen fajsúlyos davosi beszéde – minden korábbinál nagyobbra emelte egy thuküdidészi csapda⁴⁵ esélyét a két nagyhatalom közt.

Az Egyesült Államok katonai védőernyője eddig mindig megvédte a szigetet a kínai agressziótól. A tajvani demokrácia pedig olyan érettségi szintet ért el időközben, amely tökéletesen idegen a szárazföldi Kína politikai berendezkedésétől, és a szigeten már régen nem a nagy Kínában való gondolkodás számít a politikai gondolkodás fő irányvonalának. Bármennyire erős is azonban ma már a tajvani identitástudat, gazdaságilag Tajvan ezer szálon kötődik Kínához, ami mégiscsak Kínához rántja őt. Tajvan létét ez az alapvetően ellentétes irányú két erőkar határozza meg: a politikai függetlenedés akarata és a kínai gazdasági kötődés, amely politikai értelemben láncokat jelent.

A 21. században a pusztá pragmatizmus, a reálpolitika már nem elegendő a „Tajvan-kérdés” kaliberű problémák jegelésére, kezelésére. Az asszertív fellépés még kevésbé. A korábban egymástól jobban elkülönülő problémák – tajvani és kínai belső problémák, amerikai–kínai nagyhatalmi rivalizálás – összeérése egyre erősebben konstruktív hozzáállást követel meg a felektől, mert a tétek nagyok. Kína számára a belső problémák, a „Tajvan-kérdés” és a nagyhatalmi rivalizálása Washingtonnal rengeteg ponton kapcsolódik, és a legtöbb idegvégződés Tajvan függetlenségének és ehhez szorosan kapcsolódva a Kommunista Párt legitimitációjának kérdésében fut össze. Az Egyesült Államok számára Kína az első számú fenyegetés saját képére formált világrendjében, és a fenyegetés eliminálásában természetesen annak legérzékenyebb pontjához nyúl, annak Achilles-inához: Tajvanhoz, ami iszonyatos plusz nyomás lehet a *status quo* fenntartására törekvő Tsai-kormánynak. Tajvan helyzete ugyanakkor nemcsak a két nagyhatalom vetélkedése által határozódik meg, az továbbra is része a lezáratlan

⁴⁴ COPPER 2013.

⁴⁵ ALLISON 2015.

kínai polgárháború örökségének. Gazdaságilag elválaszthatatlanul kötődik Kínához, aminek gravitációs ereje hozzá vonzza, ugyanakkor belső identitása és demokráciája annyira erős már, hogy azok hasonló amplitúdóval a függetlenség felé lökik a szigetet. A Peking–Tajpej–Washington háromszögnek tehát minden pontjában és minden két pontja között nő a feszültség. Ha Donald Trump adminisztrációja valóban elkezdi kijátszani a Tajvan-kártyát, azzal kényszerpályára állíthatja a tajvani és pekingi politikai gépezeteket egyaránt, ennek pedig egyelőre lehetetlen megjósolni a következményeit. Hogyan lehet konstruktív ebben a lehetetlen helyzetben a három legfontosabb szereplő? Első lépésként valószínűleg az lenne a legjobb, ha a fennálló elképesztően furcsa helyzet létezését – a kínai polgárháború és a kínai hatalmi legitimáció megoldatlanságát, Tajvan függetlenségre való törekvését, az Egyesült Államok térségbeli szerepét – a felek egyáltalán, külön-külön mind elismernék. Európának több hasznosítható tapasztalata van ebben. Az öreg kontinens képes lehetne segíteni a Tajvan-kérdésben, ezáltal maga is újra átvehetne néhány leckét a demokrácia és az egységes (nagyhatalmi) fellépés témáiban – tehát újraértelmezhetné saját magát. Ennek híján igen izgalmas időszak elé nézünk.

Tajpej, 2017. február

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ALLISON, GRAHAM. 2015. „The Thucydides Trap: Are the U.S. and China Headed for War?” *The Atlantic*, 2015. szeptember 24. URL: <http://www.theatlantic.com/international/archive/2015/09/united-states-china-war-thucydides-trap/406756/> (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- ALLISON, GRAHAM – BLACKWILL, ROBERT. 2013. „Interview: Lee Kuan Yew on the Future of U.S.- China Relations”. *The Atlantic*, 2013. március 5. URL: <http://www.theatlantic.com/china/archive/2013/03/interview-lee-kuan-yew-on-the-future-of-us-china-relations/273657/> (utolsó letöltés: 2017. január 22.).
- AMCHAM TAIPEI. 2016. „Interpol Observer Status for Tajvan”. *Tajvan Business TOPICS*, 2016. április 15. URL: <http://topics.amcham.com.tw/2016/04/interpol-observer-status-tajvan/> (utolsó letöltés: 2017. január 14.).
- ANDORNINO, GIOVANNI. 2006. *The Nature and Linkages of China's Tributary System Under the Ming and Qing Dynasties*. Working Papers of the Global Economic History Network (GEHN), 21/06. London, London School of Economic History.
- AP. 2015. „Vietnam says China becoming more ‘aggressive and brutal’ against its fishermen after latest boat sinking”. 2015. *South China Morning Post*, 2015. október 15. URL: <http://www.scmp.com/news/asia/southeast-asia/article/1867845/vietnam-says-china-becoming-more-aggressive-and-brutal> (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- BRESLIN, SHAUN. 2010. *Handbook of China's International Relations*. London, Routledge.
- CHARLTON, SUE ELLEN M. 2010. *Comparing Asian Politics: India, China, and Japan*. Westview Press.
- „China's Xi says 'watching closely' following U.S. election”. 2016. *Reuters*, 2016. december 2. URL: <http://www.reuters.com/article/us-usa-trump-china-kissinger-idUSKBN13R0VB> (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- „Chinese tourist visits slide by 43.25% in Nov.” 2017. *The China Post*, 2017. január 29. URL: <http://www.chinapost.com.tw/tajvan/china-tajvan-relations/2016/12/27/487745/Chinese-tourist.htm> (utolsó letöltés: 2017. január 29.).
- CHUNG, LAWRENCE – HUANG, KRISTIN. 2017. „Tajvan ‘feeling the squeeze’ as Nigeria tells island to close trade office”. *South China Morning Post*, 2017. január 12. URL: <http://www.scmp.com/news/china/policies-politics/article/2061589/tajvan-accuses-nigeria-collaborating-beijing-after-it> (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- COPPER, JOHN FRANKLIN. 2013. *Tajvan: Nation-State or Province?* 2nd edn. Boulder, Westview Press.
- CSABA RÉKA – REINER ROLAND. 2016. „Participation and Political Activity of Young Generations”. *4LIBERTY.eu*, 2016. július 19. URL: <http://4liberty.eu/participation-and-political-activity-of-young-generations/> (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- „Deng Xiaoping's Six Conceptions for the Peaceful Reunification (1983)”. 2017. *Tajvan Affairs office of the State Council PRC*, 2017. január 29. URL: http://www.gwytb.gov.cn/en/Special/OneChinaPrinciple/201103/t20110317_1790064.htm (utolsó letöltés: 2017. január 30.).

- DONG WANG. 2013. „U.S.-China Trade, 1971–2012: Insights into the U.S.-China Relationship 1971-2012”. *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, 2013. június 16. URL: <http://apjif.org/2013/11/24/Dong-Wang/3958/article.html> (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- Economic Cooperation Framework Agreement*. URL: <http://www.ecfa.org.tw/> (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- ELLEMAN, BRUCE. 1997. *Diplomacy and Deception: Secret History of Sino-Soviet Diplomatic Relations, 1917-27*. Armonk, Taylor and Francis.
- Embassy of the People’s Republic of China to the United States of America. URL: <http://www.china-embassy.org/eng/zmgx/doc/ctc/> (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- „Guidelines for National Unification”. 1991. *Mainland Affairs Council Republic of China (Tajvan)*, 1991. március 14. URL: http://www.mac.gov.tw/ct.asp?xItem=68107&ctNode=5910&mp=3&xq_xCat=1991 (utolsó letöltés: 2017. január 10.).
- HAN CHEUNG. 2016. „Neutralizing the Tajvan Strait”. 2016. *Taipei Times*, 2016. január 24. URL: <http://www.taipeitimes.com/News/feat/archives/2016/01/24/2003637918> (utolsó letöltés: 2017. január 25.).
- HARRIS, GARDINER. 2016. „Vietnam Arms Embargo to Be Fully Lifted, Obama Says in Hanoi”. *The New York Times*, 2016. május 23. URL: <https://www.nytimes.com/2016/05/24/world/asia/vietnam-us-arms-embargo-obama.html> (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- HEINZIG, DIETER. 2004. *The Soviet Union and Communist China 1945-1950: The Arduous Road to the Alliance*. Armonk, M. E. Sharpe.
- HSU CHIEN-JUNG. 2014. „China’s Influence on Tajvan’s Media”. *Asian Survey*, Vol. 54, No. 3: 515–539.
- „Introduction.” *Tajvan Foundation for Democracy*. URL: <http://www.tfd.org.tw/opencms/english/grants/> (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- KASTNER, SCOTT L. 2009. *Political Conflict and Economic Interdependence Across the Tajvan Strait and Beyond*. Stanford, California, Stanford University Press.
- „Kutatás: Elegük van a nyugati fiataloknak a demokráciából”. 2016. *Hvg.hu*, 2016. december 5. URL: http://hvg.hu/vilag/20161205_Mar_nyugaton_is_kibrandultak_a_demokraciabol (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- „Li Denghui: Tajvan Zhong Jiang Zouxiang Zhengchanghua Guojia”. 2017. *Taipei Times*, 2017. január 29. URL: <http://news.ltn.com.tw/news/politics/breakingnews/1807962> (utolsó letöltés: 2017. január 30.).
- LIN, SYARU SHIRLEY. 2016. „America’s policy on Tajvan and China needs to change with the times”. *South China Morning Post*, 2016. december 6. URL: <http://www.scmp.com/comment/insight-opinion/article/2052129/americas-policy-tajvan-and-china-needs-change-times> (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- „MOFA thanks European politicians for supporting ROC’s participation in ICAO, INTERPOL and other international organizations”. 2016. *Ministry of Foreign Affairs , Republic of China (Tajvan)*, 2016. október 7. URL: http://www.mofa.gov.tw/en/News_Content.aspx?n=1EADDCCFD4C6EC567&sms=5B9044CF1188EE23&s=49168049A7637AD2 (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- OLDS, KELLY. 2003. „The Economic History of Tajvan”. *EH.Net Encyclopedia*. Whaples, Robert (ed.) URL: <https://eh.net/encyclopedia/the-economic-history-of-tajvan/> utolsó letöltés: 2017. január 20.).

- SMITH, DAVID. 2017. „Trump withdraws from Trans-Pacific Partnership amid flurry of orders”. *The Guardian*, 2017. január 23. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2017/jan/23/donald-trump-first-orders-trans-pacific-partnership-tpp> (utolsó letöltés: 2017. január 25.).
- „Tajvan Strait: 21 July 1995 to 23 March 1996”. *GlobalSecurity.org*. URL: http://www.globalsecurity.org/military/ops/tajvan_strait.htm (utolsó letöltés: 2017. január 29.).
- TAUB, AMANDA. 2016. „How Stable Are Democracies? ‘Warning Signs Are Flashing Red’”. *The New York Times*, 2016. november 29. URL: <https://www.nytimes.com/2016/11/29/world/americas/western-liberal-democracy.html? r=0> (utolsó letöltés: 2017. január 13.).
- „Third Session 10th National People's Congress and Chinese People's Political Consultative Conference”. 2005. *Xinhua News Agency*, 2005. március 14. URL: <http://www.china.org.cn/english/2005lh/122724.htm> (utolsó letöltés: 2017. január 20.).
- TIEZZI, SHANNON. 2015. „6 Reasons China Would Invade Tajvan”. *The Diplomat*, 2015. szeptember 3. URL: <http://thediplomat.com/2015/09/6-reasons-china-would-invade-tajvan/> (utolsó letöltés: 2017. január 16.).
- WONG, CAL. 2016. „China Gives Stern Warning to Tajvan, Hong Kong Independence Advocates”. *The Diplomat*, 2016. december 30. URL: <http://thediplomat.com/2016/12/china-gives-stern-warning-to-tajvan-hong-kong-independence-advocates/> (utolsó letöltés: 2017. január 22.).
- „Zhonghua Renmin Gongheguo he Tajvan Tongbao Touzi Baohufa”. 2011. *Tajvan Affairs office of the State Council PRC*, 2011. január 23. URL: http://www.gwytb.gov.cn/gjstfg/jjfl/touzi/201101/t20110123_1724093.htm (utolsó letöltés: 2017. január 21.).

Kiadja:

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Nemzetközi és Politikatudományi Intézet

Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport

1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 1.

E-mail: salat.gergely@btk.ppke.hu

Tel.: 06-1-235-3030/1010

Honlap: <https://btk.ppke.hu/karunkrol/intezetek-tanszekek/nemzetkozi-es-politika-tudomanyi-intezet>

Felelős kiadó: Dr. Salát Gergely szakmai igazgató

Minden jog fenntartva!

A PEACH Műhelytanulmányokban megfogalmazott vélemények és következtetések a szerző sajátjai, melyek nem minden esetben tükrözik a Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoport vagy a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bármely más egységének álláspontját.